

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Дмитро ЯГУНОВ

**ПЕНІТЕНЦІАРНА
ПОЛІТИКА
ЯК СКЛАДОВА
СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ**

Монографія

Dmytro Yagunov
Attorney at Law

Одеса
Фенікс
2020

УДК 343.8 : 316.34
ЯЗ1

Dmytro Yagunov
Attorney at Law

Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 13 від 29 травня 2020 року)

Рецензенти:

Анцупова Тетяна Олександрівна, суддя Верховного Суду, доктор юридичних наук, професор;

Дніпров Олексій Сергійович, керівник Апарату Офісу Президента України, доктор юридичних наук, професор;

Климончук Василь Йосифович, завідувач кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор політичних наук, професор;

Поліщук Ігор Олексійович, професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор політичних наук, професор;

Сивак Тетяна Володимирівна, професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ при Президентіві України, доктор наук з державного управління;

Цокур Євген Георгійович, завідувач кафедри політології Запорізького національного університету, доктор політичних наук, професор;

Шевчук Станіслав Володимирович, професор кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права правничого факультету Національного університету «Києво-Могилянська Академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної Академії правових наук України, 10-й Голова Конституційного Суду України.

Ягунов Дмитро

ЯЗ1 Пенітенціарна політика як складова соціального контролю : монографія / Дмитро Ягунов. – Одеса : Фенікс, 2020. – 674 с.

ISBN 978-966-928-606-2

У монографії проаналізовано проблематику соціального контролю у XXI столітті крізь призму пенітенціарної політики сучасних держав та приватних наднаціональних акторів. Досліджено трансформацію модуляцій соціального контролю упродовж останніх століть та проблему свободи у суспільстві XXI століття. Дослідження адресоване політичним діячам, науковцям, викладачам, студентам, фахівцям-практикам та міжнародним експертам у сфері кримінології, кримінально-виконавчого права та соціології, публічної політики та державного управління пенітенціарною системою.

УДК 343.8 : 316.34

ISBN 978-966-928-606-2

© Ягунов Д.В., 2005 – 2020
© ДонНУ імені Василя Стуса, 2020
© ПП «Фенікс», 2020

ПЕРЕДМОВА.....	5
ВСТУП.....	7
Розділ 1.	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
СОЦІАЛЬНОГО Контролю ЯК ПОЛІТИКИ	
1.1. Призначення і функції соціального контролю як політики.....	10
1.2. Концепція тотальних інституцій як основа дослідження пенітенціарної політики.....	92
1.3. Дуалізм політики соціального контролю.....	125
1.4. Трансформація модуляцій соціального контролю.....	133
1.5. Консеквенціалістські та ретрибутивістські теорії у контексті дослідження пенальності Постмодерну.....	150
1.6. Загальна превенція як складова соціального контролю....	160
1.7. Криза реабілітаційного ідеалу та її наслідки для формування політики соціального контролю.....	211
1.8. Пенологічний песимізм як сутнісна ознака політики соціального контролю XXI століття.....	246
Висновки до розділу 1.....	255
Розділ 2.	
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	
НА ПЕНІТЕНЦІАРНУ ПОЛІТИКУ	
2.1. Категорія свободи у контексті сучасної політики соціального контролю.....	256
2.2. Позитивізм у політиці соціального контролю.....	269
2.3. Паноптична архітектура і пенальні практики суспільства Постмодерну.....	322
2.4. Динаміка показників пенітенціарної політики у XXI столітті.....	328
2.5. Особливості пенітенціарної політики мусульманських країн.....	344

2.6. Пенітенціарна політика країн Південної Америки та Карибського басейна у XXI столітті	377
2.7. Трансформація політики пробації у XX – XXI століттях	402
2.8. Електронний моніторинг у політиці соціального контролю	439
2.9. «Приватне» і «публічне» у національній пенітенціарній політиці	466
2.10. Десуверенізація та наднаціоналізація пенітенціарної політики у XXI столітті	508
Висновки до 2 розділу	525

Розділ 3.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Модуляції української пенітенціарної політики та їх показники (1991 – 2020)	526
3.2. Дослідження передумов, показників та наслідків пенітенціарної політики України на прикладі пенітенціарної реформи 2016 року	593
Висновки до 3 розділу	630

ВИСНОВКИ

634

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

648

2.9. «Приватне» і «публічне» у національній пенітенціарній політиці

У цьому розділі ми хотіли б висвітлити деякі аспекти пенітенціарної політики, які майже невідомі в Україні або представлені у значно викривленому вигляді.

Йдеться про приватизацію пенітенціарних систем сучасних національних держав¹²²⁶.

Висвітлення актуальності думок, викладених у цьому підрозділі, є принципово важливим для розуміння сутності соціального контролю у ХХІ столітті, адже і сам соціальний контроль, і національні системи кримінальної юстиції характеризуються переходом на індустріальний спосіб мислення, організації та поведінки¹²²⁷. Тотальний менеджеріалізм знову актуалізує питання отримання прибутків приватними акторами, яким національні держави делегують все більшу частку своїх повноважень.

Як слушно підкреслює Нільс Крісті, «зазвичай ми вважаємо боротьбу зі злочинністю чимось незалежним від грошей і ринку. Суворі суддя в мантиях, вся система покарань – все це здається далеким від умов ринку. Покарання – це зобов'язання, взяте державою, ноша, яку ми на себе звалили для того, щоб залишатися впорядкованим суспіль-

¹²²⁶ Ягунов Д. Пенітенціарна система України. Одеса: Фенікс, 2009. С. 210.

¹²²⁷ Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед, к Гулагу западного образца. 2-е изд. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. 224 с., С. 12.

ством. [Теоретично] ця діяльність поза торгівлі, грошей, прибутку»¹²²⁸. Проте сучасна система соціального контролю за «девіантами», «злочинцями», «хижаками», «бродягами», «небезпечними» та «підозрілими» – це величезна структура, безпосередньо підпорядкована умовам ринку та інтересам «туристів».

Як і декілька століть тому, пенітенціарна політика вкотре стала сферою виключної економічної важливості для тих, хто цим займається.

Приватні засади пенітенціарної політики не є новим явищем: його коріння можна знайти ще у Стародавньому Світі. У подальшому в'язниці у країнах Європи тривалий час перебували у приватних руках, де з ув'язнених стягувалася платня як примусове поміщення до в'язниці, так і за звільнення зі стану ув'язнення, не кажучи вже про оплачувану в'язнями їжу, постільну білизну та інші необхідні речі.

Така практика, наприклад, мала місце у Британії аж до 1780-х років, коли ув'язнених не почали масово депортувати до Австралії (за період з 1788 по 1868 рік у різні британські колонії на території Австралії британським урядом було примусово відправлено майже 165 тис. каторжників).

Навіть бентамівський паноптикон був проектом саме приватної в'язниці. Це, зокрема, було підкреслено ще у 1930-х роках радянським пенітенціаристом П. Люблінським: «У ті роки Англія здійснювала заслання до Австралії значних мас своїх злочинців. Тисячі їх вантажили на кораблі, як худобу, і після декількох місяців подорожі по морю, під час якого значна частина їх гинула, звертали на рабську роботу в новій колонії. На противагу цій системі Бентам висунув ідею використовувати примусову працю злочинців у промисловості, (тобто у тодішній мануфактурі)»¹²²⁹. Тому однією з підстав для відмови у фінансуванні його будівництва англійською короною були побоювання щодо можливої занадто активної експлуатації в'язничної праці приватними підприємцями¹²³⁰.

У США використання праці ув'язнених відбувалося постійно в різних формах. Проте кінець минулого століття надав можливість говорити про якісно нові форми організації в'язничної праці – про *в'язничну індустрію*.

¹²²⁸ Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед, к Гулагу западного образца. 2-е изд. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. 224 с., С. 101.

¹²²⁹ Люблинский П. Полиция, суд и тюрьмы Америки. Москва: Государственный институт по изучению преступности, 1933. С. 133.

¹²³⁰ Ягунов Д. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування. 4-те вид., перероб. та доп. Зі вступним словом Голови державної пенітенціарної служби України О. Лісцкова / Державна пенітенціарна служба України. Одеса: Фенікс, 2011. С. 407.

До 1930-х років у США адміністрація пенітенціарних установ на системній основі продавала працю ув'язнених приватним особам. Складно переоцінити значення праці американських ув'язнених на приватний сектор.

Так, Ребекка МакЛеннан підкреслює, як контрактна модель стала фіскальною та дисциплінарною основою нової системи: «Американська пенітенціарна система періоду 1830 – 1890 років не може аналізуватися поза межами контрактної системи»¹²³¹.

М. Грюнхат також наголошує, що саме індустріальна політика була головним чинником впливу на розвиток американської пенітенціарної системи у XIX столітті¹²³².

Як засвідчив американський досвід, практика залучення ув'язнених до праці на приватних акторів набула різних форм.

Так, це могло відбуватися у формі *Lease system*, коли ув'язнених надавали приватним підприємцям або фермерам в оренду, що було найбільш примітивною формою використанні праці ув'язнених¹²³³.

Більш складною формою використання праці ув'язнених була *Contract system*, коли вже сам приватний підприємець організовував виробництво у в'язничних майстернях, куди він інстальював обладнання, інструменти, електрику та все інше необхідне. Відповідно, приватний підприємець наймав своїх менеджерів та наглядачів для організації праці у в'язниці та нагляду за якістю виробництва.

Ще однією формою використання праці ув'язнених приватним сектором була так звана *Piece-price (Accord) system*, яка передбачала організацію державою праці ув'язнених в самій установі залежно від кількості та якості замовлень з боку приватного сектора (тобто йдеться про більшу роль держави в організації в'язничної праці).

Необхідно нагадати, що відома Обернська в'язниця за період 1828 – 1833 років завдяки праці ув'язнених отримала прибуток у розмірі 25 тис. доларів, що становило більш ніж значну суму. За результатами 1885 – 1886 фіскального року американські ув'язнені, залучені до праці на в'язничних підприємствах, створили продукцію майже на 29 млн. доларів США, що становило 30 млрд. доларів США у перерахунку на 2005 рік¹²³⁴.

Приклад Оберна виявився більш ніж привабливим, що було вирішальним для більшості північних (і деяких південних) штатів заміни-

¹²³¹ McLennan R. The Crisis of Imprisonment protest, politics, and the making of the American penal state (1776 – 1941). Berkeley: The University of California; New York: Cambridge University Press, 2008. 521 p., P. 58.

¹²³² Grunhut M. Penal Reform. A Comparative Study. Oxford: Clarendon Press, 1948. P. 196.

¹²³³ Grunhut M. Penal Reform. A Comparative Study. Oxford: Clarendon Press, 1948. P. 202-203.

¹²³⁴ McLennan R. The Crisis of Imprisonment protest, politics, and the making of the American penal state (1776 – 1941). Berkeley: The University of California; New York: Cambridge University Press, 2008. 521 p., P. 90.

ти свої старі пенітенціарні системи не на пенсільванську ізоляційну систему, а саме на «план Оберна». Взагалі, як зазначає Р. МакЛеннан у своєму фундаментальному дослідженні в'язничної праці у США, історики пенітенціарної системи значно недооцінили прибутковість контрактних систем, у рамках яких була організована в'язнична праця у період 1830 – 1890 років¹²³⁵.

У подальшому відбулося розширення обсягів контрактної системи, коли вже не державна в'язниця надавала в оренду ув'язнених приватному акторові, а сам приватний актор орендував державну в'язницю, прикладом чого може служити 8-річна оренда приватним підприємцем в'язниці у м. Алтон (штат Іллінойс)¹²³⁶.

Аналогічні приклади демонстрували не лише північні штати, проте й американський Південь.

Так, у Кентуккі, Міссурі, Луїзіані, Алабамі, Джорджії та інших штатах на рівні законодавчих органів штатів приватному бізнесу передавалися в'язниці з правом примушування ув'язнених до праці з подальшим розподілом прибутків від такої праці між контрактором та урядом штату за принципом «50/50». Взагалі, у більшості штатів фактично кожен злочинець, засуджений за фелонію, заздалегідь очікував, що виконання його вироку буде супроводжуватися важкою працею, як правило, на приватному промисловому підприємстві.

Наприкінці XIX століття контрактна система піддавалася нападам з боку різних акторів, серед яких можна виділити таких: 1) окремі в'язничні адміністратори; 2) гуманісти, які вважали, що праця ув'язнених не може бути орієнтована на одержання прибутку; 3) конкуренти тих фірм, які використовували працю ув'язнених. Критика контрактної системи була закріплена в Декларації принципів Американської асоціації в'язничних службовців (1870), де було зазначено: «Незважаючи на те, що виробнича праця у в'язницях у будь-якому вигляді є важливою та корисною, ми розглядаємо контрактну систему праці ув'язнених шкідливою для дисципліни, фінансів та завдань виправлення. ... Вона має бути ліквідована, і чим скоріше, тим краще»¹²³⁷.

Після обрання Г. Клівленда Президентом США у 1884 році, федеральний уряд почав реалізовувати курс на заборону використання приватним сектором федеральних ув'язнених. Республіканський *Tariff Act 1890* заборонив ввезення на територію США будь-яких товарів, створених ув'язненими будь-якої зарубіжної країни. Станом на

¹²³⁵ McLennan R. *The Crisis of Imprisonment protest, politics, and the making of the American penal state (1776 – 1941)*. Berkeley: The University of California; New York: Cambridge University Press, 2008. 521 p., P. 8.

¹²³⁶ McLennan R. *The Crisis of Imprisonment protest, politics, and the making of the American penal state (1776 – 1941)*. Berkeley: The University of California; New York: Cambridge University Press, 2008. 521 p., P. 65.

¹²³⁷ Митфорд Дж. *Тюремный бизнес*. Москва: Прогресс, 1978. С. 229.

1895 рік дедалі більший обсяг протестів примусив законодавчі та виконавчі органи майже половини американських штатів встановити суттєві обмеження на використання ув'язнених на приватних підприємствах.

Окремі приклади надання в'язничній праці статусу індустрії існували у США ще в 1930-х роках. Так, *Lease system* припинила своє існування у 1923 році, хоча станом на 1931 рік ця система ще продовжувала використовуватися у Північній Кароліні, Луїзіані та Арканзасі¹²³⁸.

Проте саме Велика депресія створила передумови для припинення практики залучення американських ув'язнених до праці на приватний сектор. Так само Велика депресія примусила американські штати реалізовувати створені у в'язниці речі виключно у рамках державного сектора без виходу на вільний ринок. Саме цей аспект, серед всього іншого, є ще одним, додатковим доказом обґрунтованості концепції Руше, Кіркхеймера та Фуко щодо економічних передумов політики соціального контролю. Якщо в 1929 році лише 4 штати зобов'язали в'язничні підприємства продавати свою продукцію виключно державі, то в 1933 році нараховувалося вже 33 таких штати. У 1933 році вже 3/5 усієї продукції, створеної ув'язненими, продавалася за межами штатів, де така продукція була створена¹²³⁹.

1935 року вся американська пенітенціарна система повернулася до своєї базової політичної функції покарання та ув'язнення.

Необхідно наголосити, що використання праці ув'язнених приватними акторами не було виключно американським феноменом. Різні форми організації в'язничної праці широко використовувалися в Європі. Так, у 1920-х роках приблизно половина ув'язнених у Пруссії та Саксонії залучалися до праці саме у рамках *Contract system*, а приблизно половина ув'язнених у Вюртемберзі – у рамках *Piece-price (Accord) system*.

Змішані форми використовувалися у Франції та Шотландії.

У 1970-х роках у США розпочався новий бум в'язничної приватизації, який, у свою чергу, докорінно вплинув на пенітенціарну політику національних пенітенціарних систем та сутність ув'язнення як невід'ємної форми сучасного соціального контролю. Як наслідок, за висловленням норвезького кримінолога Томаса Матієсена, поява приватних в'язниць нової генерації «поставила американську пенітенціарну політику під молот законів ринку»¹²⁴⁰. Станом на середину 1970-х років майже в'язничний бізнес поширився у всіх в'язницях та остаточно витіснив стару форму праці ув'язнених за контрактами»¹²⁴¹.

¹²³⁸ Grunhut M. *Penal Reform. A Comparative Study*. Oxford: Clarendon Press, 1948. P. 204

¹²³⁹ Grunhut M. *Penal Reform. A Comparative Study*. Oxford: Clarendon Press, 1948. P. 227-228.

¹²⁴⁰ Mathiesen T. *Prison on Trial. Second Edition*. Winchester: Waterside Press, 2000. 208 p., P. 15.

¹²⁴¹ Митфорд Дж. *Тюремний бізнес*. Москва: Прогресс, 1978. С. 229.

Широкі перспективи приватизації соціального контролю далекоглядно передбачив Стенлі Коен у своїх роботах про дисперсію соціального контролю¹²⁴². У XIX столітті, – слушно підкреслює Коен, – відбувся перехід до виключно публічної природи соціального контролю, що Коен визначив як «поглинання централізованим державним апаратом контролю за девіантами». Проте, – наголошує Коен, – у подальшому відбулася трансформація соціального контролю, де замало говорити про залучення приватних акторів до зазначеної сфери: більш доцільно аналізувати це питання в контексті розмивання кордонів між приватними та публічними засадами соціального контролю.

Для цілей нашого дослідження важливо наголосити, що стрімка реінкарнація в'язничної приватизації мала місце одночасно не лише з національними політико-економічними трендами у США, проте й з тенденціями розвитку соціального контролю у всьому західному світі, які прямо стосуються теми нашого дослідження. Тому англійські вчені Ю. Маклафлін та Д. Мунчі роблять важливий наголос на тому, що саме кінець 1960-х – початок 1970-х років ознаменувався переходом від соціал-демократичного оптимізму щодо «вільного від злочинності суспільства» до «багнюки нової політики» соціального контролю з нелегкими компромісами, професійними конфліктами, організаційними суперечками, неочікуваними наслідками, гострою критикою та великими розчаруваннями¹²⁴³. Ідеалістичний *soft and human oriented social control* перейшов до прагматичного та більш пунітивного *business oriented social control*.

Проблематика поширення феномену в'язничної приватизації нерозривно пов'язана з процесами глобалізації та зміною сутності національної держави у добу глобалізації. Тому не можна на підкреслити слушність висловлення відомого німецького дослідника з питань глобалізації У. Бека щодо трансформації сутності національної держави: «Відбувається творча руйнація «легітимного» світоустрою, в якому домінують національні держави»¹²⁴⁴.

Все це нерозривно пов'язано з функціонуванням пенітенціарних систем з традиційними для них цілями, де основною проблемою є «криза реабілітаційного ідеалу»¹²⁴⁵. Так, У. Бек наголошує: «Сьогодні навіть теоретичні передумови «соціальної держави» та «соціального забезпечення» плавляться під пекучим сонцем глобалізації та відли-

¹²⁴² Cohen S. Visions of Social Control. Crime, Punishment and Classification. Polity Press in association with BlackweU Publishers Ltd, 1993. 325 p., P. 63.

¹²⁴³ McLaughlin E., Muncie J. Controlling Crime. London: SAGE Publications, 2002. 362 p., P. 1.

¹²⁴⁴ Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія. Київ: Ніка-Центр, 2015. С. 31

¹²⁴⁵ Ягунов Д. Реабілітація злочинців як мета покарання: атавізм або вимушена необхідність? *Актуальні проблеми держави і права*, 2011. 60. С. 145-153.

ваються у форми, які уможливають політичний вплив у відповідних сферах соціальних відносин. Те, що видає себе за універсалізм західного Просвітництва та прав людини, є нічим іншим, як голос «мертвих, старих білих чоловіків», які ущемляють права ... меншин, підносячи до абсолюту свою партійну «мета розповідь»¹²⁴⁶.

Головна теза, що висувається нами для аналізу сучасної пенітенціарної політики, полягає в тому, що приватний сектор не лише посів більш ніж суттєве місце у національних пенітенціарних системах, проте й значною мірою витіснив державу з традиційної (більше того – монопольної) для неї сфери виконання кримінальних покарань, утримання мігрантів та інших категорій осіб у різних за своєю природою та функціональною спрямованістю тотальних інституціях.

В'язнична приватизація виявилася надзвичайно привабливою ідеєю та залишається такою й понині у сучасному глобалізованому світі, ставлячи на порядку денному багато питань щодо природи кримінального покарання, функцій сучасної держави, сутності державної пенітенціарної політики та політики соціального включення девіантів, злочинців та інших осіб, які вважаються такими, що становлять «загрозу суспільному прядку та стабільності».

Сьогодні є доволі поширеними ідеї, що державні чиновники є занадто негнучкими, державні структури є занадто бюрократичними, а державні в'язниці не забезпечують належним чином ані захисту суспільства від небезпечних осіб, ані реабілітації злочинців у цих в'язницях. До того ж платники податків не хочуть сплачувати податків на утримання дедалі більшої кількості «небезпечних злочинців», які уявляються «зайвим тягарем» для «чесних платників податків».

Водночас поширеною є теза, що приватні в'язниці є більш дешевими, прозорими, підзвітними та інноваційними, як порівняти з державними установами¹²⁴⁷. Також нерідко можна почути, що приватні компанії можуть бути більш ефективними з точки зору фінансової дисципліни та привносити більші інновації до своєї діяльності, як порівняти з державними закладами. З огляду на зазначене вище існує доволі аргументована й достатньо ґрунтовна позиція, що «приватні в'язниці є більш безпечними та здоровими щодо реалізації реабілітаційних технологій для в'язничного населення»¹²⁴⁸.

Тому, *здається*, вихід з лабіринту кризи пенітенціарної політики *начебто* існує, і цей вихід *начебто* лежить на поверхні, де такою ча-

¹²⁴⁶ Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию. Москва: Прогресс-Традиция, 2011.

¹²⁴⁷ Glushko A. Doing Well And Doing Good: The Case For Privatising Prisons. *Policy*, 2016, 32, 1.

¹²⁴⁸ Glushko A. Doing Well And Doing Good: The Case For Privatising Prisons. *Policy*, 2016, 32, 1.

рівною паличкою, здається, є приватні в'язниці та взагалі в'язнична приватизація, яка сьогодні набула форми глобального феномену.

Феномен глобальної в'язничної приватизації поклав початок нескінченним дискусіям, де на порядку денному перебувають здебільшого два питання: 1) чи можна продавати «право карати» з огляду на моральні аспекти, атрибути та символістику каральної функції держави та природи кримінального покарання; 2) чи дійсно приватні в'язниці мають настільки явні переваги, як порівняти з аналогічними державними тотальними інституціями, щоб цю функцію держави масово передавати приватним акторам.

У цілому в'язнична приватизація може набувати різних форм, які дозволяють різні обсяги проникнення приватних акторів до сфери виконання кримінальних покарань та функціонування пенітенціарних установ:

1. Приватна компанія розробляє проектну документацію, будує в'язницю та управляє такою в'язницею відповідно до укладеного з урядом контракту¹²⁴⁹.

2. Уряд будує нову в'язницю, яка передається в управління приватній компанії, відповідно до укладеного з урядом контракту.

3. Вже існуюча державна в'язниця передається під управління приватній компанії відповідно до укладеного з урядом контракту.

4. Певний перелік сервісів у державній в'язниці надається з боку приватної компанії (охорона, безпека, спостереження, транспортування, охорона здоров'я, кейтерінг, пральні послуги, клінінг, реабілітаційні послуги, психологічна допомога, психіатричне лікування, звільнення від наркозалежності тощо).

5. Інші (комбіновані) варіанти.

Сполучені Штати Америки

США мають найбільш в'язничне населення у світі – як за абсолютними, так і за відносними показниками. Жодна демократична країна не примушувала перебувати за ґратами стільки своїх та чужих громадян для цілей соціального контролю, як це роблять Сполучені Штати Америки.

У період 1925 – 1970 років в'язничне населення у США коливалося від 100 до 200 тис. ув'язнених.

У 1925 році у пенітенціарних установах США утримувалося 92 тис. ув'язнених, у 1975 році – 241 тис. ув'язнених¹²⁵⁰.

¹²⁴⁹ Sinded J. 'The Problem of Prison Privatization: The US Experience, in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 39-47.

¹²⁵⁰ Piehl A., Useem B. *Prison State: The Challenge of Mass Incarceration*. New York: Cambridge University Press, 2008. 221 p., P. 1.

Проте вже за період 1972 – 2000 років загальна кількість ув'язнених зросла у 6,5 разів – з 200 тис. ув'язнених до 1,3 млн. ув'язнених, що призвело до стрибка *incarceration rate* з 93 до 478¹²⁵¹.

За період з 1970 – 2005 років кількість ув'язнених у США зросла на 700 %. Тому є абсолютно недивним, що США є світовим лідером за обсягами феномену в'язничної приватизації, поширивши цей феномен не лише на самі США, проте й на інші країни (Австралія, Нова Зеландія, Британія, Південна Африка та інші країни).

Як ми зазначали вище, історія в'язничної приватизації у США має довгу історію, де вона набувала різних форм (надання медичних послуг, кейтерінг, професійна та технічна освіта, транспортування ув'язнених тощо). Проте саме 1980-ті роки продемонстрували нове обличчя, сутність та обсяги в'язничної приватизації. Були реалізовані неоліберальні економічні ідеї вільного ринку, поміщені до оточення неоконсервативних ідей щодо посилення соціального контролю, благодатним підґрунтям для яких служили гасла та декларації щодо більш жорстокої боротьби з наркозлочинністю та, як наслідок, зростання кількості ув'язнених, що було реалізовано у рамках президентської політики Річарда Ніксона.

Майже усі американські штати запровадили політику «*tough on crime*», ухваливши численні закони, які забезпечили США найвищі в світі рейтинги щодо кількості ув'язнених¹²⁵². Це включало обов'язкові мінімальні строки ув'язнення, які унеможливлювали постановлення суддями більш м'яких вироків, а також скорочення обсягів застосування пробації та умовно-дострокового звільнення. Проте, напевно, головним були згадані вище *three strikes laws*, які зобов'язували американських суддів ув'язнювати особу на тривалий строк (нерідко довічно) внаслідок вчинення умисного злочину втретє.

Як наслідок, станом на 2011 рік, маючи 5 % світового населення, Сполучені Штати Америки мали водночас 25 % світового в'язничного населення¹²⁵³.

За період 1980 – 2012 років загальна кількість ув'язнених у США зросла на 344 %, у той час коли загальна кількість населення зросла на 38 %¹²⁵⁴.

¹²⁵¹ Wood P. 'The Rise of the Prison Industrial Complex', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 16-29.

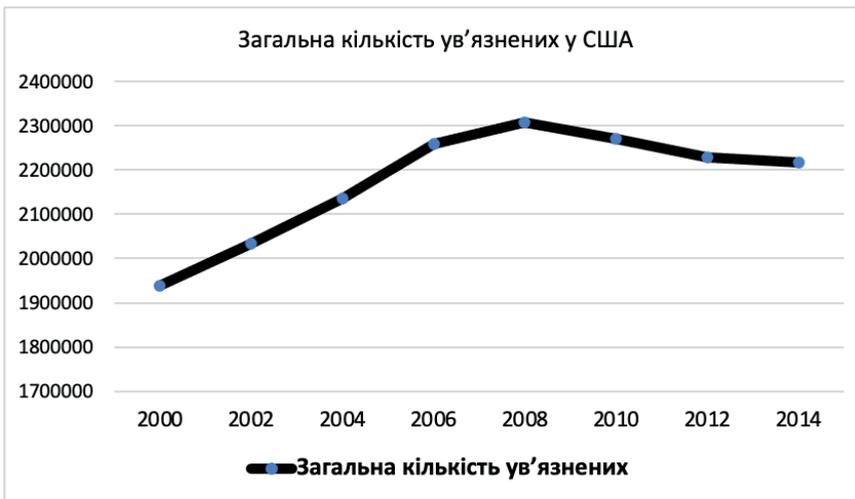
¹²⁵² Greene J. 'Lack of Correctional Services', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 56-66

¹²⁵³ Banking on Bondage: Private Prisons and Mass Incarceration. November 2, 2011. American Civil Liberties Union. URL: www.aclu.org (2018, June 12)

¹²⁵⁴ Hadar A. Are Private Prisons to Blame for Mass Incarceration and its Evils? Prison Conditions, Neoliberalism, and Public Choice. *Fordham Urban Law Journal*, 07.09.2014. URL: www.prisonstudies.org/country/united-states-america (2018, June 12)

Подана нижче таблиця демонструє тенденції в'язничного населення у США за період 2000 – 2015 років¹²⁵⁵:

США	Загальна кількість ув'язнених	Incarceration rate
2000	1937482	683
2002	2033022	703
2004	2135335	725
2006	2258792	752
2008	2307504	755
2010	2270142	731
2012	2228424	707
2014	2217947	693

Водночас за період 1990 – 2009 років кількість ув'язнених у приватних в'язницях зросла приблизно на 1600 %.

Станом на 1997 рік лише 64 тис. американських ув'язнених утримувалися у приватних пенітенціарних закладах, що становило 3 % від загального дорослого в'язничного населення¹²⁵⁶.

¹²⁵⁵ World Prison Brief: USA. URL: www.prisonstudies.org/country/united-states-america (2018, June 12)

¹²⁵⁶ Gottschalk M. The Prison and the Gallows: The Politics of Mass Incarceration in America. New York: University of Pennsylvania, 2006. 486 p., P.30.

Вже станом на кінець 2000 року майже 88 тис. ув'язнених утримувалися у приватних закладах у 31 американському штаті, що становило приблизно 6 % від усієї кількості ув'язнених штатів та 11 % федеральних ув'язнених¹²⁵⁷.

У 2011 році у приватних установах утримувалося 131 тис. ув'язнених¹²⁵⁸. Станом на 2011 рік приватні в'язничні компанії відповідали приблизно за утримання 6 % в'язнів на рівні штатів, 16 % федеральних в'язнів, і майже 50 % усіх нелегальних мігрантів, затриманих федеральним урядом.

У 2012 році у приватних установах утримувалося 137 тис. ув'язнених¹²⁵⁹.

Станом на 2017 рік у приватних в'язницях у США трималося 122 тис. осіб, що становило на той момент 8,2 % від загальної кількості в'язниць штатів та федеральних пенітенціарних установ. Причому різні штати демонстрували значні відмінності у використанні приватних виправних установ. Так, у штаті Нью-Мексико 53 % в'язничного населення утримувалося станом на 2017 рік саме у приватних закладах, тоді як 22 штати взагалі не мали приватних в'язниць.

За період 2000 – 2017 років кількість осіб, що перебували у приватних в'язницях, зросла на 39 %, як порівняти із загальним зростанням в'язничного населення на 7,8 %. У шести штатах за цей період кількість приватних в'язниць зросла більш ніж удвічі: Аризона (479 %), Індіана (310 %), Огайо (277 %), Флорида (199 %), Теннесі (117 %) та Джорджія (110 %).

У поданій нижче таблиці продемонстровано кількість ув'язнених у приватних установах станом на 2017 рік та у динаміці, як порівняти з 2000 роком¹²⁶⁰:

Штат	2000 рік	2017 рік	% ув'язнених у приватних установах	Зміна за період 2000 – 2017 років (%)
Alabama	0	264	1.0	~
Alaska	1,383	248	5.6	-82.1
Arizona	1,430	8,283	19.7	479.2
Arkansas	1,540	0	0	-100

¹²⁵⁷ Wood P. 'The Rise of the Prison Industrial Complex', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 16-29.

¹²⁵⁸ Kendall W. *From Gulag to Guantanamo: Political, Social and Economic Evolutions of Mass Incarceration*. London – New York: Rowman & Littlefield International, 2016. 191 p., P. 27.

¹²⁵⁹ Private Prisons in the United States. URL: www.sentencingproject.org

¹²⁶⁰ Private Prisons in the United States. URL: www.sentencingproject.org

California	4,547	6,359	4.9	39.9
Colorado	2,099	3,760	18.9	79.1
Connecticut	0	515	3.7	~
Delaware	0	0	0	
D.C.	2,342	*	*	
Florida	3,912	11,676	11.9	198.5
Georgia	3,746	7,880	14.7	110.4
Hawaii	1,187	1,602	28.5	35.0
Idaho	1,162	432	5.0	-62.8
Illinois	0	362	0.9	
Indiana	991	4,061	15.6	309.8
Iowa	0	0	0	
Kansas	0	0	0	
Kentucky	1,268	0	0	-100
Louisiana	3,068	0	0	-100
Maine	11	0	0	-100
Maryland	127	32	0.2	-74.8
Massachusetts	0	0	0	
Michigan	449	0	0	-100
Minnesota	0	0	0	
Mississippi	3,230	3,121	16.3	-3.4
Missouri	0	0	0	
Montana	986	1,409	38.1	42.9
Nebraska	0	0	0	
Nevada	508	575	4.2	13.2
New Hampshire	0	0	0	
New Jersey	2,498	2,659	13.6	6.4
New Mexico	2,155	3,713	50.0	72.3
New York	0	0	0	

North Carolina	330	30	0.1	-90.9
North Dakota	96	0	0	-100
Ohio	1,918	7,224	14	276.6
Oklahoma	6,931	7,353	26.1	6.1
Oregon	0	0	0	
Pennsylvania	0	407	0.8	~
Rhode Island	0	0	0	
South Carolina	0	24	0.1	~
South Dakota	45	34	0.9	-24.4
Tennessee	3,510	7,608	26.3	116.8
Texas	13,985	12,728	7.8	-9.0
Utah	208	0	0	-100
Vermont	0	0	0	
Virginia	1,571	1,553	4.2	-1.1
Washington	0	0	0	
West Virginia	0	0	0	
Wisconsin	4,337	0	0	-100
Wyoming	275	237	9.6	-13.8
Federal	15,524	27,569	15.1	77.6
TOTAL	87,369	121,718	8.2	39.3

Станом на 2018 рік майже 9 % усіх американських ув'язнених утримувалися у приватних пенітенціарних установах.

Додатково потрібно підкреслити, що у 2010 році лише дві найбільші приватні в'язничні компанії отримали майже 3 млрд. доларів прибутків¹²⁶¹.

Австралія

Австралія стала другою у сучасному світі країною, яка після США розпочала аутсорсінг пенітенціарних послуг, проте з певними відмінностями, як порівняти з США.

¹²⁶¹ Banking on Bondage: Private Prisons and Mass Incarceration. November 2, 2011. American Civil Liberties Union. URL: www.aclu.org (April 12, 2018)

Так, якщо у США хвиля в'язничної приватизації була наслідком масового переповнення американських в'язниць внаслідок проголошеної «*war on crime*», то в Австралії аналогічна хвиля на додаток до переповнення в'язниць була наслідком архітектурних потреб, адже більшість австралійських установ були побудовані більше століття тому, а тому не витримували критики правозахисників щодо умов тримання ув'язнених¹²⁶².

Так, станом на 2017 рік рівень наповнення австралійських пенітенціарних установ становив 112,2 %, що природньо пояснювало звернення урядів австралійських штатів до можливостей в'язничної приватизації та відповідних провайдерів.

Подана нижче таблиця демонструє тенденції в'язничного населення в Австралії за період 2000 – 2015 років¹²⁶³:

Австралія	Загальна кількість ув'язнених	Incarceration rate
2000	21714	114
2002	22492	115
2004	24171	121
2006	25790	126
2008	27615	130
2010	29700	135
2012	29383	130
2014	33791	144
2016	38845	161
2018	42974	172

На відміну від інших країн, Австралія відкинула будь-яку сором'язливість у питаннях в'язничної приватизації та продемонструвала світові найбільшу концентрацію в'язничної приватизації за доволі короткий проміжок часу.

Так, у 1990-х роках Австралія посіла перше місце у світі за якісними показниками в'язничного населення у приватних закладах, значно відірвавшись за цим показником навіть від США.

¹²⁶² Glushko A. Doing Well And Doing Good: The Case For Privatising Prisons. *Policy*, 2016. 32. 1.

¹²⁶³ World Prison Brief: Australia. URL: www.prisonstudies.org/country/australia

Як наслідок наприкінці 1990-х років у приватних в'язницях Австралії утримувалося 15 % усіх ув'язнених цієї країни¹²⁶⁴.

У 2011 році в'язничне населення приватних установ налічувало 5,5 тис осіб¹²⁶⁵.

Упродовж 2011 – 2018 років в середньому 19 % австралійських ув'язнених утримувалися у приватних в'язницях¹²⁶⁶.

Австралія відкрила свою першу приватну в'язницю ще у 1990 році (*Borallon Correctional Centre*)¹²⁶⁷. З 2007 року управління цією в'язницею здійснює *Serco Group* – потужний приватний провайдер послуг у сфері охорони здоров'я, транспорту, правосуддя, імміграції, оборони та публічних послуг.

У 2001 році було відкрито *Acacia Prison* – нову установу середнього рівня безпеки¹²⁶⁸. З моменту відкриття до 2006 року управління цією в'язницею здійснювала *Australian Integration Management Services Corporation*, після чого також в'язниця перейшла до управління *Serco Group*.

Крім того, деякі імміграційні центри в Австралії також є приватними.

Найбільш відомим є *Nauru Regional Processing Centre*, який було відкрито у 2001 році за домовленістю між Президентом Науру та Урядом Австралії. Операторами *Nauru Regional Processing Centre* були різні суб'єкти підприємницької діяльності (*Broadspectrum, Wilson Security, Canstruct International, Nauruan Government Commercial Entity*). У 2008 році діяльність центру призупинили, проте центр відновив свою роботу вже у 2012 році через зростання кількості шукачів притулку та прибулих до Австралії. У липні 2013 року у *Nauru Regional Processing Centre* стався бунт ув'язнених, в якому взяли участь 129 з 545 ув'язнених, який спричинив збитки на загальну суму понад 60 млн доларів¹²⁶⁹. Станом на серпень 2014 року *Nauru Regional Processing Centre* утримував 1233 ув'язнених.

Станом на 2015 рік п'ять австралійських штатів запровадили в'язничну приватизацію у тій або іншій формі, причому окремі штати продемонстрували вельми яскравий приклад впливу приватних засад управління пенітенціарною системою.

¹²⁶⁴ Cyle A. 'Conclusion', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 211-218.

¹²⁶⁵ Kendall W. *From Gulag to Guantanamo: Political, Social and Economic Evolutions of Mass Incarceration*. London – New York: Rowman & Littlefield International, 2016. 191 p., P. 27.

¹²⁶⁶ Mason C. *International Growth Trends in Prison Privatization*. Washington, D.C. The Sentencing Project, August 2013. 18 p., P. 1.

¹²⁶⁷ Borallon Training and Correctional Centre. URL: www.qld.gov.au/law/sentencing-prisons-and-probation/prisons-and-detention-centres

¹²⁶⁸ Acacia Prison. URL: www.wa.gov.au/organisation/department-of-justice/acacia-prison (2018, June, 12)

¹²⁶⁹ Review into the 19 July 2013 Incident at the Nauru Offshore Processing Centre. URL: <https://reliefweb.int/report/nauru/review-19-july-2013-incident-nauru-offshore-processing-centre>

У штаті Квінзленд нараховувалося 16 в'язниць, з яких 2 в'язниці були приватними: *Arthur Gorrie Correctional Centre* поблизу місті Brisbane та *Southern Queensland Correctional Centre* поблизу міста Gatton. Обидві установи управляються корпорацією *Serco*.

У штаті Новий Південний Уельс нараховувалося 27 в'язниць, з яких 2 в'язниці управляються приватними акторами: *Junee Correctional Centre* поблизу міста Wagga Wagga та *Parklea Correctional Centre* у місті in North-Western Sydney. Станом на 2014 рік ці дві в'язниці утримували 15,8 % усіх ув'язнених цього штату.

У штаті Південна Австралія з 10 в'язниць лише 1 установа була приватною станом на 2015 рік (*Mount Gambier Prison* поблизу міста Mount Gambier).

У штаті Вікторія з 13 в'язниць 2 були приватними: *Fulham Correctional Centre* (компанія GEO Group) та *Port Phillip* (компанія G4S)¹²⁷⁰. У штаті Вікторія понад 33 % ув'язнених утримувалися саме у приватних закладах¹²⁷¹.

У штаті Західна Австралія з 16 в'язниць 2 були приватними: *Acacia Prison* та *Wandoo Reintegration Facility*¹²⁷².

Станом на 2016 рік з 94 австралійських візниць вже 10 були приватними.

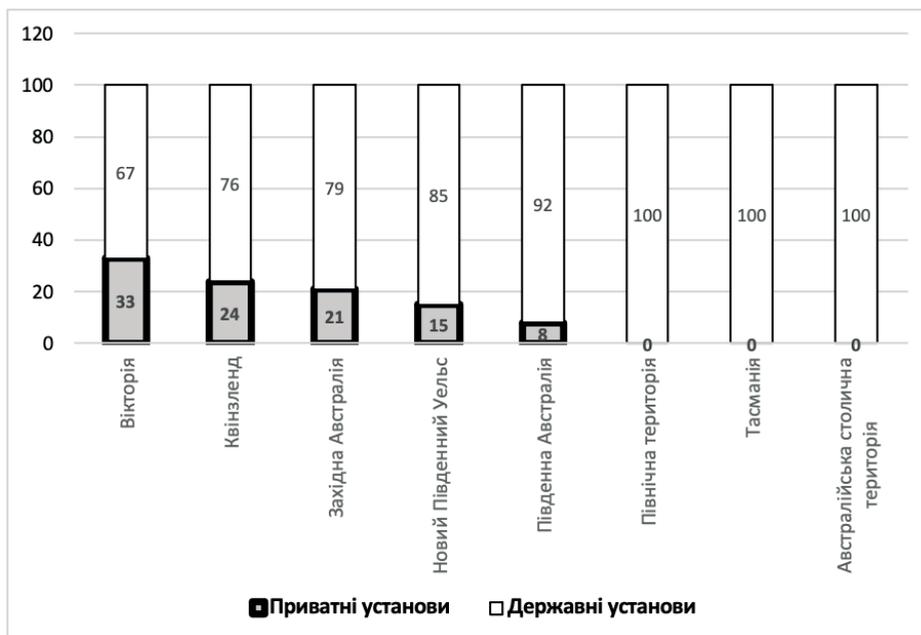
У поданій нижче таблиці продемонстровано відсоток ув'язнених у пенітенціарних установах різних штатів Австралії станом на 2011 рік:

Штат	Приватні установи	Державні установи
Вікторія	33	67
Квінзленд	24	76
Західна Австралія	21	79
Новий Південний Уельс	15	85
Південна Австралія	8	92
Північна територія	0	100
Тасманія	0	100
Австралійська столична територія	0	100

¹²⁷⁰ Andrew J. Roberts P. Prison Privatisation in Australia: The State of the Nation Accountability, Costs, Performance and Efficiency. University of Sydney, Business School, 2016. P. 38

¹²⁷¹ Glushko A. Doing Well And Doing Good: The Case For Privatising Prisons. *Policy*, 2016. 32. 1.

¹²⁷² Andrew J. Roberts P. (2016). Prison Privatisation in Australia: The State of the Nation Accountability, Costs, Performance and Efficiency. University of Sydney, Business School, 2016. P. 49

Нова Зеландія

У Новій Зеландії проблема переповнення пенітенціарних установ також є гострою, про що свідчить зростання кількості ув'язнених з 148 на 100 тис. населення у 2000 році до 214 ув'язнених у 2018 році. Ново-зеландські в'язниці станом на середину 2019 року були заповнені на 93,8 %, що робить більш ніж актуальними питання в'язничної приватизації у цій країні.

Так, подана нижче таблиця демонструє тенденції в'язничного населення у Новій Зеландії за період 2000 – 2015 років¹²⁷³:

Нова Зеландія	Загальна кількість ув'язнених	Incarceration rate
2000	5720	148
2002	5738	145
2004	6556	160
2006	7595	181
2008	7763	182

¹²⁷³ World Prison Brief: New Zealand. URL: www.prisonstudies.org/country/new-zealand (2018, June, 12)

2010	8604	198
2012	8618	195
2014	8571	190
2016	9495	203
2018	10435	214

Упродовж 2011 – 2016 років щорічно у Новій Зеландії приблизно 11 % ув'язнених утримувалися у приватних в'язницях.

У цілому Нова Зеландія пройшла шлях від бурхливого старту в'язничної приватизації до її заборони з подальшим відновленням приватних в'язниць, де першою приватною новозеландською в'язницею була *Auckland Central Remand Prison* (нині – *Mt. Eden Corrections Facility*), відкрита відповідно до контракту з *Australasian Correctional Management* у 2000 році.

У 2004 році Уряд заборонив використання приватних в'язниць, і вже за рік п'ятирічний контракт з *Australasian Correctional Management* не було пролонговано. У 2010 році Уряд знову дозволив приватним компаніям управління в'язницями, внаслідок чого управління *Auckland Central Remand Prison* перейшло до корпорації *Serco Group*¹²⁷⁴.

Не так давно *Serco Group* виборола новий контракт на будівництво та управління новою в'язницею *Auckland South Corrections Facility* у *Wiri*, який передбачає суворі грошові санкції за недосягнення зниження показників рецидивної злочинності, визначених. В'язниця *Auckland South Corrections Facility* була відкрита у травні 2015 року з контрактом, що діє до 2040 року¹²⁷⁵.

Канада

Канада в цілому становить приклад вельми поміркованого й навіть обережного схвалення феномену в'язничної приватизації навіть на фоні переповнення пенітенціарних установ (станом на 2015 рік рівень наповнення федеральних установ становив 98,8 %, установ провінцій – 104,4 %) ¹²⁷⁶.

¹²⁷⁴ Auckland Central Remand prison to go private. URL: www.stuff.co.nz/national/3677414/Auckland-Central-Remand-prison-to-go-private

¹²⁷⁵ Auckland South Corrections Facility (Kohuora). URL: www.serco.com/aspac/sector-expertise/justice/information-for-friends-and-family/auckland-south-corrections-facility

¹²⁷⁶ World Prison Brief: Canada. URL: www.prisonstudies.org/country/canada

Врешті-решт Канада продемонструвала радикальний відступ від приватних засад пенітенціарної політики на відміну від свого південного сусіда, який зберігає статус лідера в'язничної приватизації¹²⁷⁷.

Так, у Канаді існувало всього три приватних пенітенціарних заклади, які врешті-решт повернулися під контроль Уряду.

Упродовж періоду 2001 – 2006 років *Central North Correctional Centre* у Penetanguishene (Онтаріо) був єдиною приватною установою для дорослих в Канаді (максимальний рівень безпеки). Причому контрактором виступала американська компанія *Management and Training Corporation*, розташована у штаті Юта.

Два закритих центри для підлітків управлялися приватними компаніями (обидва на рівні провінцій).

The *Encourage Youth Corporation* управляв *Project Turnaround* у місті Hillsdale (Онтаріо) відповідно до контракту з Урядом Онтаріо (1997 – 2004), після чого установа була закрита. Установа була призначена для тримання до 32 неповнолітніх злочинців, які вчинили особливо тяжкі злочини на кшталт озброєних нападів, незаконного позбавлення волі та незаконного поводження зі зброєю. Підлітки, засуджені за вбивства або зґвалтування до цього центру не доставлялися. *Project Turnaround* використовувався як популярний у ті часи *boot camp* (тобто військовий табір, де перевиховання здійснювалося через застосування суворої військової дисципліни та правил, наближених до справжнього армійського життя).

У New Brunswick приватна компанія *GEO Group* побудувала та управляла *Miramichi Youth Detention Centre* відповідно до контракту з Департаментом громадської безпеки цієї провінції до 1990-х років (центр припинив свою дію внаслідок громадських протестів)¹²⁷⁸.

Франція

Відомий пенітенціарист Ендрю Койл слушно наголошує, що приватизація пенітенціарних установ залишається *англо-саксонським феноменом*¹²⁷⁹. Дійсно, в цілому Франція не сприйняла американо-британський підхід, коли в'язниця могла б реалізовувати увесь спектр або більшість своїх функцій на приватних засадах. Французька пенітенціарна система адмініструється з великим залученням приватного сектора. Послуги з постачання продуктів харчування, білизни, прання, підтримання в'язниць в цілому делеговано приватним компаніям. Так само організація праці ув'язнених у в'язничних майстернях також де-

¹²⁷⁷ Coyle A. 'Conclusion', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 211-218.

¹²⁷⁸ Ombudsman calls for closure of youth detention centre. URL: www.cbc.ca/news/canada/new-brunswick/ombudsman-calls-for-closure-of-youth-detention-centre-1.660082 (2018, June 12).

¹²⁷⁹ Coyle A. 'Conclusion', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 211-218.

легована приватним акторам. Проте усі функції з охорони та безпеки залишені за державними установами, що потягнуло за собою цілком природні конфліктні відносини між побутовим та безпековими секторами ув'язнення.

Німеччина

Німеччина до цього часу є прикладом резистентності до в'язничної приватизації. Як зазначає німецький дослідник П.-А. Альбрехт, «приватизація перебуває на межі Конституції. Суверенні повноваження не можуть передавати приватній особі, а виконання покарань відноситься саме до суверенних повноважень»¹²⁸⁰.

Сполучене Королівство

У жодній іншій країні Європи немає такої концентрації приватних агентів безпеки, як у Сполученому Королівстві. У сфері приватного бізнесу працює більше людей, ніж у поліції¹²⁸¹.

У ХХ столітті Сполучене Королівство стала першою європейською країною, яка започаткувала бізнес-орієнтовані в'язниці та дозволила отримання прибутку від управління приватними в'язницями.

У Британії першою приватною візницею стала *Wolds Prison*, відкрита у 1992 році відповідно до *Criminal Justice Act 1991*, який дозволив Секретареві внутрішніх справ укладати контракти з приватними в'язницями. *Wolds Prison* управлялася корпорацією *Group 4 Securicor* (нині – *G4S*), проте у 2013 році ця установа знову стала державною.

Найновіша та водночас найбільша англійська в'язниця *Berwyn* поблизу міста *Wrexham* управляється державою.

У 2011 році у шотландських пенітенціарних установах утримувалося 1,4 тис. ув'язнених¹²⁸².

Якщо у 2000 році у приватних пенітенціарних установах в Англії утримувалося 8 % від загальної кількості ув'язнених, то у 2011 році – вже 14 %.

У 2012 році у приватних пенітенціарних установах в Англії утримувалося 18 % від загальної кількості ув'язнених¹²⁸³.

Станом на сьогодні понад 18 % ув'язнених в Англії та Уельсі утримуються у приватних пенітенціарних закладах. Для Шотландії цей показник складає 16 %.

¹²⁸⁰ Альбрехт П.-А. Забытая свобода. Принципы уголовного права в европейской дискуссии о безопасности. Издание 2-е. Харьков Право, 2012. 184 с., С. 117.

¹²⁸¹ Альбрехт П.-А. Забытая свобода. Принципы уголовного права в европейской дискуссии о безопасности. Издание 2-е. Харьков Право, 2012. 184 с., С. 106-107.

¹²⁸² Kendall W. From Gulag to Guantanamo: Political, Social and Economic Evolutions of Mass Incarceration. London – New York: Rowman & Littlefield International, 2016. 191 p., P. 27.

¹²⁸³ Mason C. International Growth Trends in Prison Privatization. Washington, D.C. The Sentencing Project, August 2013. 18 p., P. 2.

На додаток, ряд імміграційних центрів також управляються приватними акторами.

Так, *Harmondsworth Immigration Removal Centre* та *Colnbrook Immigration Removal Centre* управляються приватною охоронною компанією *Mitie Group PLC* (великою британською компанією, яка здійснює свою діяльність переважно у сфері консалтингових послуг у сфері інфраструктури, енергозбереження та охорони здоров'я).

Yarl's Wood Immigration Removal Centre було відкрито у листопаді 2001 року з можливістю одночасного розміщення понад 400 осіб, що робило його на той час найбільшим центром в Європі. Управління здійснювалося корпорацією *Group 4 Falck*.

У Шотландії у 2007 році низка політичних сил оголосила про встановлення заборони на управління в'язницями приватними акторами. Як наслідок, нові в'язниці будуються та управляються на публічних засадах.

У цілому питання щодо того чи вдалося Сполученому Королівству вирішити проблеми своєї пенітенціарної системи, залишається відкритим, на що вказують британські дослідники та аналітики¹²⁸⁴.

Південна Африка

Чинна південноафриканська пенітенціарна політика передбачає, що Міністр юстиції може за умови будь-якого закону, що регулює укладення договорів державою, за згодою Міністра фінансів та Міністра громадських робіт, укласти договір з будь-якою стороною на проектування, будівництво, фінансування та керування будь-яким виправним центром або частиною виправного центру. Період щодо експлуатації діючих в'язниць не може перевищувати 25 років¹²⁸⁵.

Наразі у Південній Африці функціонує дві приватні в'язниці – *Mangaung Prison* (британська корпорація *G4S Correction Services*) та *Kutama Sinthumule Correctional Centre* (американська корпорація *GEO Group*)¹²⁸⁶.

Дослідники вказують на відсутність гострих проблем та скандалів при управлінні зазначеними двома пенітенціарними установами, хоча рішенням про передання в'язниць приватним провайдерів вкрай бракувала підготовки та прозорості¹²⁸⁷.

¹²⁸⁴ Nathan S. 'Prison Privatisation in the United Kingdom', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 162-178.

¹²⁸⁵ White Paper on Corrections in South Africa. With a Foreword of the Minister of Correctional Services (2005). URL: <https://acjr.org.za/resource-centre/White%20Paper%20on%20Corrections%20in%20South%20Africa.pdf>

¹²⁸⁶ List of Private Prisons in South Africa. URL: <https://southafricalists.com/private-prisons-in-south-africa> (01.05.2020)

¹²⁸⁷ Berg J. 'Prison Privatisation: Development in South Africa', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 179-188.

Японія

Перша приватна в'язниця Японії, яка відкрилася в 2007 році, працює за обмеженою формулою приватизації: за більшість її управлінських служб, включаючи охорону, несуть відповідальність приватні суб'єкти. Однак ця та три інших установи, відритих згодом, наразі використовуються для утримання правопорушників, які вчинили злочин вперше.

Чилі

2003 року Чилі стала першою південноамериканською країною, яка уклала контракти з приватними тюремними компаніями¹²⁸⁸.

Перу

Уряд Перу почав збирати заявки від приватних акторів на управління своєю першою приватною в'язницею, починаючи з 2010 року. 2015 року було прийнято відповідні закони, що дозволили в'язничну приватизацію¹²⁸⁹.

Найвпливовіші гравці у сфері в'язничної приватизації

Одним з найбільш впливових акторів та лідерів на полі в'язничної приватизації є *CoreCivic* (колишня *Corrections Corporation of America – CCA*), заснована у 1983 році.

Станом на 2016 рік *Corrections Corporation of America* посідала одну з найвищих сходинок серед усіх в'язничних корпорацій у світі. Наразі корпорація управляє понад 65 пенітенціарними установами на федеральному та національному рівнях із загальною кількістю понад 90 тис. місць у 19 штатах США. Найбільшим інвестором *CoreCivic* виступає *Vanguard Group* (друга у США компанія у сфері інвестиційної діяльності, яка станом на 2015 рік володіла 14 % статутного фонду *CCA*)¹²⁹⁰.

Власне саме *Corrections Corporation of America* започаткувала епоху в'язничної приватизації у США та світі, відкривши приватний імміграційний центр у місті Houston (Техас)¹²⁹¹.

Вже у 1984 році *Corrections Corporation of America* виборола новий контракт на управління в'язницею у графстві Shelby (Теннессі).

Наступного року одним з федеральних суддів було ухвалено судове рішення, яке забороняло приймати ув'язнених до переповнених в'язниць, на що одразу ж відреагувала *Corrections Corporation of America*, запропонувавши владі штату Теннессі 99-річний контракт на загальну суму майже 250 млн. доларів за взяття в оренду усієї пенітенціарної

¹²⁸⁸ Chile: Prison, S.A. *The Economist*, July 17, 2003.

¹²⁸⁹ Peru to privatize prison system. URL: <https://perureports.com/peru-to-privatize-prison-system/2290/>

¹²⁹⁰ The Corrections Corporation of America, by the Numbers. URL: www.motherjones.com/politics/2016/06/cca-corrections-corporation-america-private-prisons-company-profile_2018, June, 12

¹²⁹¹ Madison Pauly. A Brief History of America's Private Prison Industry. URL: www.motherjones.com/politics/2016/06/history-of-americas-private-prison-industry-timeline (2018, June, 12)

системи Теннессі. Пропозиція *Corrections Corporation of America* щодо контролю над усіма пенітенціарними установами Теннессі мала ефект глибокого резонансу. Незважаючи на опозицію з боку державних службовців та законодавчих структур штату, пропозиція *ССА* щодо таких обсягів в'язничної приватизації продемонструвала появу на полі педологічних практик нових впливових приватних акторів, які кинули відкритий виклик державі у цій сфері державної політики¹²⁹².

У 1989 році *Corrections Corporation of America* відкрила першу у країні приватну в'язницю для жінок – *New Mexico Women's Correctional Facility* (нині – *Northwest New Mexico Correctional Facility*) у місті Grants (Нью-Мексико) на 204 місць.

У 1990 році *Corrections Corporation of America* взяло під своє управління державну установу у місті Winn Parish (Луїзіана) – *Winn Correctional Center* (нині управляється за контрактом з приватною компанією *LaSalle Corrections*).

У 1992 році *Corrections Corporation of America* для Служби маршалів США відкрило *Leavenworth Detention Center* (Канзас), що становило вельми важливу подію в історії в'язничної приватизації, адже йшлося про перший в історії США контракт на управління в'язницею максимального рівня безпеки.

У 1992 році *Corrections Corporation of America* вийшла на британський ринок, відкривши *Blackenhurst Prison* у місті Worcestershire.

У 2016 році адміністрація Президента Обами забезпечила *Corrections Corporation of America* контрактом на 1 млн. доларів на створення центру для шукачів притулку з Центральної Америки.

На другому місці перебуває *GEO Group* (колишня *Wackenhut Corrections Corporation*), заснована у 1984 році. Наразі зазначена корпорація управляє пенітенціарними установами із загальною кількістю понад 81 тис. місць.

Швидко набравши фінансового та політичного впливу, *Wackenhut Corrections Corporation* вже у 1992 році відкрила для себе австралійський та британські ринки, налагодивши різні форми співпраці у сфері в'язничної приватизації. Вже у 1993 році *Wackenhut Corrections Corporation* отримала контракт на розробку проектної документації, будівництво та управління *June Correctional Centre* для Департаменту виправних установ австралійського штату New South Wales.

У 1993 році *Wackenhut Corrections Corporation* відкрила найбільший в світі центр для утримання наркозалежних ув'язнених (*Kyle Correctional Center*) у штаті Техас¹²⁹³.

¹²⁹² Madison Pauly. A Brief History of America's Private Prison Industry. URL: www.motherjones.com/politics/2016/06/history-of-americas-private-prison-industry-timeline

¹²⁹³ GEO Group History Timeline. URL: www.geogroup.com/history_timeline

У 1997 році приватна компанія *Cornell Corrections* вперше отримала від Федерального бюро в'язниць США право управляти закладом на понад 2 тис. місць (*Taft Correctional Institution*) у штаті Каліфорнія, який, в свою чергу у 2010 році було придбано *GEO Group*.

У 1998 році *Wackenhut Corrections Corporation* відкрило першу в США приватну психіатричну лікарню (*South Florida State Hospital*).

У 1999 році *Wackenhut Corrections Corporation* відкрила для себе південноафриканський ринок, отримавши 25-річний контракт на розробку проєктної документації, будівництво та управління *Kutama Sinthumule Correctional Centre*.

У 2004 році *GEO Group* ще більше поширила свій вплив у Сполученому Королівстві, заснувавши *GEO Group UK Ltd*.

Крім того, приватними акторами, які займаються переважно управлінням цілісними пенітенціарними установами є *LaSalle Corrections, Management & Training Corporation, Community Education Centers, Emerald Companies* тощо.

Компанія *Management and Training Corporation*, розташована в американському штаті Юта, є третім за обсягами приватним в'язничним оператором у США: в її 12 установах утримується понад 31 тис. злочинців. Свого часу *Management and Training Corporation* виступала контрактором єдиної в Канаді приватної в'язниці максимального рівня безпеки для дорослих злочинців.

Компанія *LaSalle Corrections* управляє 18 виправними установами в американських штатах Луїзіана, Техас та Джорджія із загальною кількістю 13 тис. місць¹²⁹⁴.

Приватними установами для неповнолітніх опікуються такі компанії як *G4S Youth Services, Youth Services International, Abraxas Youth & Family Services (GEO), Cornerstone Programs, Mid-Atlantic Youth Services Corp.*

У сфері пробаційних послуг функціонують такі компанії як *Sentinel Offender Services, Judicial Corr. Services (Correct Care Solutions), Georgia Probation Services, CSRA Probation Services Inc.*

Послуги з електронного моніторингу займаються *BI Inc. (GEO), 3M Electronic Monitoring Inc., ISECUREtrac Corp., Satellite Tracking of People (Securus), Offender Management Services.*

У Британії наразі 14 в'язниць управляються приватними компаніями, де найбільшим британським провайдером в'язничних послуг є корпорація *Serco (HMP Ashfield, HMP Doncaster, HMP Dovegate, HMP Lowdham Grange, HMP Thameside).*

Іншими британськими в'язничними гігантами є *G4S Justice Services (HMP Altcourse, HMP Rye Hill, HMP Oakwood, HMP/YOI Parc)* та *Sodexo*

¹²⁹⁴ LaSalle Corrections: Our Reach. URL: www.lasallecorrections.com

*Justice Services (HMP Bronzefield, HMP Peterborough, HMP Northumberland, HMP/YOI Forest Bank)*¹²⁹⁵.

В Австралії *Serco* управляє *Acacia Prison* у штаті Західна Австралія та *Borallon Correctional Facility* у штаті Квінзленд, а також *Christmas Island Detention Centre* та *Villawood Detention Centre* в Сіднеї.

У Новій Зеландії *Serco* управляє *Mount Eden Remand Prison*. Крім того, у березні 2012 року *Serco* отримала контракт на будівництво в'язниці у *Wirī* на 960 місць.

Оцінка переваг та недоліків приватних та державних в'язниць

Як це не дивно звучить, юстиція та правосуддя мають до такої оцінки вельми віддалене відношення.

З формальної позиції критеріями для такого порівняння є, перш за все, кількість ув'язнених, кількість персоналу (як *security officers*, так і соціальних працівників). Дослідження 2016 року, проведене *U.S. Department of Justice*, встановило, що, дійсно, приватні в'язниці перевершують державні за окремими показниками у сфері безпеки. Водночас приватні в'язниці мали гірші відносні показники щодо нападів ув'язнених на персонал та інших ув'язнених. Так само приватні в'язниці були у 8 разів гіршими за кількістю вилучених в ув'язнених телефонів та у 2 рази гіршими за показниками вилучених інших заборонених предметів.

Проте головним тут буде не скільки кількість ув'язнених, скільки «якість», а краще сказати – рівень суспільної небезпеки, яку являють або можуть являти ув'язнені певної приватної або державної установи. Адже йдеться не тільки і не скільки про вартість витрат на кожного ув'язненого в день, скільки про відсутність втеч, нападів на персонал, внутрішніх конфліктів між ув'язненими тощо, самогубств, вбивств, згвалтувань та інших статевих злочинів різної тяжкості.

Питання безпеки

Наразі вважається, що приватні в'язниці зазвичай нехтують якість послуг, щоб максимізувати економію коштів та доходи, ставлячи під загрозу суспільний інтерес у призначенні справедливого й гуманного покарання. Приватним установам також не вдається надати належний реабілітаційний супровід для забезпечення суспільства в майбутньому. Відтак скорочення витрат за реабілітаційними пріоритетами негативно впливає на деякі аспекти служби.

Численні дослідження, проведені американськими вченими, вказують на те, що «приватний сектор є менш безпечним для ув'язнених», де кількість нападів ув'язнених на ув'язнених вдвічі перевищує

¹²⁹⁵ Contracted-out prisons. URL: www.justice.gov.uk/about/hmps/contracted-out

аналогічний показник у державних установах»¹²⁹⁶. Аналогічно, дослідження, проведене *U.S. Department of Justice*, вказало на те, що «приватні заклади мають значно більший показник нападів ув'язнених на ув'язнених та нападів ув'язнених на персонал, як порівняти з державними установами»¹²⁹⁷.

Інше дослідження вказує на більшу кількість втеч та спроб втеч з ув'язнення саме в приватних установах¹²⁹⁸.

Відтак, коли ми ставимо на порядку денному питання поширення феномену в'язничної приватизації у контексті дискусії про приватні форми соціального контролю, необхідно нагадати, що тут, перш за все, йдеться про джерела наповнення конкретних пенітенціарних установ найбільш небезпечним контингентом, що вже є здебільшого предметом політики, адміністрування, економіки, з якими дуже тісно межує корупція.

Щодо оцінки британських приватних в'язниць, то навіть на національному рівні дослідники вказують на брак вихідних даних для порівняння показників функціонування державних та приватних установ. Так, за даними *HM Chief Inspector of Prisons*, не уявляється можливим віддати пальму першості приватним або державним установам.

Інші дослідники вказують, що розрив за головним показником, за яким приватні установи з'явилися як масовий феномен – менша вартість – сьогодні вже не є актуальним. Більше того, рівень фізичного насильства у приватних закладах нерідко оцінюється як набагато вищий, як порівняти з державними установами. Те ж саме стосується випадків насильства з боку персоналу щодо ув'язнених (особливо статевого насильства).

Так, у серпні 2011 року, *Edwin Rodriguez*, офіцер з питань безпеки з приватного *Willacy Detention Center*, був визнаний винним у статевому насильстві під час виконання службових обов'язків щодо ув'язненої жінки¹²⁹⁹.

У 2009 році постало питання щодо статевого насильства щодо жінок з боку 5-ти представників персоналу приватного *Otter Creek Correctional Center* (штат Кентуккі), що мало наслідком засудження 4-х офіцерів *Otter Creek Correctional Center*¹³⁰⁰.

У 2010 році Федеральне бюро розслідувань США провело розслідування діяльності *Corrections Corporation of America* після інциденту,

¹²⁹⁶ Blakely C., Bumphus V. Private and Public Sector Prisons – A Comparison of Select Characteristics. *Federal Probation*, 2004. 27. P. 30.

¹²⁹⁷ Austin J., Coventry G. Emerging Issues on Privatized Prisons. U.S. Department of Justice, 2001.

¹²⁹⁸ Camp S. Gaes G. Federal Bureau of Prisons, Growth and Quality of U.S. Private Prisons: Evidence from a National Survey, 2001.

¹²⁹⁹ Press Release. U.S. Department of Justice, Former Willacy Detention Contract Security Officer Pleads Guilty to Sexual Abuse of a Female Detainee in Texas, 2011.

¹³⁰⁰ Hawaii To Remove Inmates Over Abuse Charges. *N.Y. Times*, Aug. 25, 2009.

що мав місце в *Idaho Correctional Center*, де ув'язнений втратив свідомість внаслідок нападу на нього з боку іншого ув'язненого. Згодом журналістами було оприлюднене відеозапис, який зафіксував, що персонал *Idaho Correctional Center* не лише не протидіяв нападу, проте й навпаки просто спостерігав на нападом, не вживаючи будь-яких заходів для протидії конкретному випадку небезпечного для життя насильства¹³⁰¹. Внаслідок цього інциденту федеральний суддя стягнув 350 тис. доларів з *Corrections Corporation of America* в якості компенсації на правничі послуги за позовом щодо бездіяльності персоналу *Idaho Correctional Center*.

Крім того, у 2012 році вісім ув'язнених з *Idaho Correctional Center* подали до федерального суду позов, в якому звинуватили офіцерів *Idaho Correctional Center*, що останні фактично передали управління цієї пенітенціарною установою лідерам злочинних угруповань. У позові йшлося, що адміністрація *Idaho Correctional Center* на постійній основі використовувала членів відомого організованого злочинного угруповання *Aryan Knights* та інших небезпечних злочинців для залякування й терору загальної маси ув'язнених, перетворивши цю в'язницю на «гладіаторську арену».

Так, ув'язнений *Rowe Burningham* звинуватив адміністрацію *Idaho Correctional Center* у тому, що його цілеспрямовано переселили до групи небезпечних злочинців насильницької спрямованості попри його заперечення та скарги¹³⁰². Як наслідок цього скандалу у жовтні 2013 року корпорації *Corrections Corporation of America* було відмовлено в участі у тендері на управління цим центром на новий період, після чого управління *Idaho Correctional Center* повністю перейшло під контроль держави.

З іншого боку, цей випадок не довід фіаско приватних в'язниць у порівнянні з державними, прикладом чого є вбивство у цьому ж виправному центрі ув'язненого *Glenn Cox*, причому на момент вбивства *Idaho Correctional Center* вже перебував під управлінням держави¹³⁰³.

У цьому контексті додаткові висновки можна зробити з аналізу судових справ за поданими проти *Corrections Corporation of America* позовами в американських судах, що з іншого боку відображають проблему, що аналізується: 16,1 % – умови ув'язнення; 15 % – отримані тілесні ушкодження; 14,9 % – медична допомога; 8,6 % – умови праці;

¹³⁰¹ 7 Investigates: Inside the prison – is violence down? URL: www.ktvb.com/article/news/local/only-on-7-inside-the-prison-is-violence-down/33936574

¹³⁰² Violent Private Prison Called 'Gladiator School'. October 16, 2013. URL: www.courthousenews.com/violent-private-prison-called-gladiator-school

¹³⁰³ Idaho inmate death shines light on cellmate pairings at U.S. prisons. URL: www.seattletimes.com/seattle-news/idaho-inmate-death-shines-light-on-cellmate-pairings-at-u-s-prisons

5 % – фізичні напади; 4,2 % – надмірне застосування сили з боку персоналу; 3,7 % – сексуальне насильство; 3,2 % – смерть; 2,8 % – сексуальне домагання¹³⁰⁴.

У 2012 році у *Adams County Correctional Center* (Міссісіпі), який було призначено здебільшого для утримання нелегальних іммігрантів, звинувачених у повторному в'їзді до США після депортації (переважно з Мексики), стався бунт ув'язнених, який призвів до загибелі 1 офіцера та завдання тілесних ушкоджень 16 іншим офіцерам. Під час бунту 25 офіцерів було взято у заручники. За висновками розслідування стверджувалося, що бунт був пов'язаний з поганими умовами тримання та харчування. У свою чергу, *Adams County Correctional Center* також перебував під управлінням *Corrections Corporation of America*. Як наслідок, у серпні 2016 року представники Міністерства юстиції оголосили, що Федеральне бюро в'язниць має припинити використання контрактних об'єктів, виходячи з того, що приватні в'язниці надають менш безпечні та менш ефективні послуги без істотних заощаджень¹³⁰⁵.

У 2015 році мала місце ескалація насильства у *Cimarron Correctional Facility*, розташованого у місті Cushing (Оклахома). Так, відбулося масове заворушення за участі понад 200 ув'язнених: у вересні 2015 року мала місце бійка між членами білошкірих в'язничних банд *Irish Mob* та *Aryan Brotherhood*, внаслідок якої загинуло 4 ув'язнених, а ще 4 отримали тілесні ушкодження¹³⁰⁶. Незважаючи на таку резонансну подію, влада заявила, що все одно продовжить мати бізнес з приватними компаніями, мотивуючи продовження співпраці масовим переповненням місцевих в'язниць. Проте вже у травні 2017 року у цій же в'язниці мав місце напад ув'язнених на 5-х офіцерів. Напад стався близько вранці, коли в'язничний офіцер застосував перцевий спрей проти ув'язненого, який відмовився виконувати накази. Це призвело до того, що декілька ув'язнених напали на цього офіцера та інших офіцерів, які намагалися втрутитися у справу. Жоден ув'язнений не постраждав в інциденті, але 5-х в'язничних офіцерів було госпіталізовано у сусідній лікарні¹³⁰⁷.

¹³⁰⁴ The Corrections Corporation of America by the Numbers. URL: www.motherjones.com/politics/2016/06/cca-corrections-corporation-america-private-prisons-company-profile

¹³⁰⁵ Zapotosky M., Harlan C. Justice Department says it will end use of private prisons. August 19, 2016. URL: www.washingtonpost.com/news/post-nation/wp/2016/08/18/justice-department-says-it-will-end-use-of-private-prisons

¹³⁰⁶ Video Surfaces In Deadly 2015 Cushing Prison Riot. URL: www.news9.com/story/5e345d623196993fcfd0527a/video-surfaces-in-deadly-2015-cushing-prison-riot

¹³⁰⁷ Staff injured in riot at Cimarron Correctional Facility. May 17, 2017. URL: www.stwnnewspress.com/news/staff-injured-in-riot-at-cimarron-correctional-facility/article_1484aacd-43a9-5b2d-a610-952d9651c379.html

Економічні питання

У цілому питання результатів порівняння економічних та фінансових показників залишається відкритим. Численні дослідження взагалі вказують на відсутність будь-якої чіткої відмінності між державними та приватними установами¹³⁰⁸.

Ряд досліджень вказують на переваги австралійських приватних в'язниць, підкреслюючи зниження вартості ув'язнення та підвищення позитивних відносин між ув'язненими та персоналом. Джерела вказують, що аутсорсинг в'язничних сервісів приватним компаніям в Австралії суттєво знизив вартість витрат на кожного ув'язненого.

Так, за окремими даними, кожен ув'язнений у державній в'язниці *West Australian Jail* коштує платникам податків 270 доларів, у той час коли аналогічна ціна у приватній установі *Acacia Prison* складає всього 182 долари.

У Новому Південному Уельсі вартість утримання ув'язненого щодня у приватній в'язниці *June Prison* коштує 112 доларів, як порівняти з 170 доларами у будь-якій державній в'язниці у тому ж штаті.

Проте критики подібного підходу вказують, що в Австралії, як і в багатьох інших країнах, бракує незалежних досліджень, адже дослідження, які вказують на переваги державних в'язниць, нерідко містять ознаки упередженості.

Навпаки, у січні 2012 року Комісія з питань продуктивності – незалежний дослідний та консультативний орган австралійського уряду – оприлюднила Звіт про державні послуги за 2012 рік («Звіт про продуктивність»). Розділ 8 зазначеного Звіту був присвячений саме пенітенціарним установам.

Виявилось, що найвищі витрати на в'язниці припадають на Австралійську столичну територію і Тасманію, які не мають приватних пенітенціарних установ. Проте наступну сходинку посів штат Вікторія, в якому розташована найбільша кількість австралійських приватних пенітенціарних установ. Крім того, як не дивно, найдешевші виправні послуги, як виявилось, надавали в'язниці Північної території, де взагалі немає приватних установ¹³⁰⁹. Водночас витрати штату Вікторія на пенітенціарну систему на 19 % перевищували середній показник по країні для її поточних витрат на одного ув'язненого в день.

Із зазначеного вище прикладу можна зробити висновок, що між приватизацією пенітенціарних установ та економією грошей платників податків відсутня кореляція, щоб стверджувати про очевидну перемогу або очевидну поразку в'язничної приватизації.

¹³⁰⁸ Hadar A. Are Private Prisons to Blame for Mass Incarceration and its Evils? Prison Conditions, Neoliberalism, and Public Choice. *Fordham Urban Law Journal*, 07.09.2014.

¹³⁰⁹ Alizzi J. Private prisons in Australia: our 20-year trial. URL: <http://rightnow.org.au/opinion-3/private-prisons-in-australia-our-20-year-trial/>

Щодо США, то у 2007 році американський *Government Accountability Office* зробив висновок, що Федеральне бюро в'язниць США є неспроможним зробити об'єктивний висновок з приводу того, чи дійсно приватні в'язниці є більш дешевими в управлінні, як порівняти з державними установами.

Інші дослідження вказують, що в цілому приватні в'язниці максимального рівня безпеки у США є більш ефективними з точки зору економії коштів, у той час коли серед в'язниць мінімального та середнього рівня безпеки виграють державні установи¹³¹⁰.

Центр кримінального правосуддя Університету штату Юта провів мета-аналіз приватних в'язниць, за результатами якого виявив, що приватизація не гарантує економію коштів, а якість послуг не покращується¹³¹¹.

Політичні аспекти в'язничної приватизації

Крім того, враховуючи, що приватні в'язниці – це, перш за все, *великий бізнес та велика політика*, то до сфери політичних відносин з питання наповнення в'язниць дедалі більшою кількістю ув'язнених додається навіть більш важливе питання – питання допуску до цього ринку конкурентів або, навпаки, витіснення з ринку вже існуючих акторів, що також є суто політичним питанням.

Проте, напевне, головним індикатором того, що питання в'язничної приватизації – це насамперед політика, а не юриспруденція, є принцип: «Чим більше доходів ви можете отримати з приватних в'язниць, тим більше приватних в'язниць ви будете намагатися створити разом із максимальним наповненням таких приватних в'язниць».

Як слушно наголошує Нільс Крісті, «кількість ув'язнених визначається не рівнем злочинності, не потребами соціального контролю або ефективністю поліцейських функцій, а бажанням зробити злочинність джерелом доходу для уряду та приватних фірм»¹³¹².

Тому виникає супутнє питання: «Чим більше ви створите приватних в'язниць з максимально великою кількістю ув'язнених, тим більше вам буде потребуватися персоналу для управління такими установами».

Відтак питання поширення в'язничної приватизації безпосередньо межує із лобіюванням у двох напрямках.

По-перше, це пряме та опосередковане стимулювання парламентів та суддів до посилення суворості кримінальних покарань за різні

¹³¹⁰ Hadar A. Are Private Prisons to Blame for Mass Incarceration and its Evils? Prison Conditions, Neoliberalism, and Public Choice. *Fordham Urban Law Journal*, 07.09.2014.

¹³¹¹ Kendall W. From Gulag to Guantanamo: Political, Social and Economic Evolutions of Mass Incarceration. London – New York: Rowman & Littlefield International, 2016. 191 p., P. 32.

¹³¹² Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед, к Гулагу западного образца. 2-е изд. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. 224 с., С.110.

злочини через нагнітання моральної паніки на кшталт «хвиля злочинності накриває наше місто (графство, штат, область, регіон тощо)», і «ми маємо щось діяти з такою навалою злочинності». Наприклад, у 2010 році стало відомим, що корпорація *Corrections Corporation of America* за 20 років до цього підготувала та спрямувала на розгляд різним політичним колам та політикам понад 85 проєктів законів та резолюцій, спрямованих на посилення покарань, поширення імміграційних заборон та лобіювання приватних пенітенціарних закладів.

По-друге, це призводить до поширення застосування ув'язнення як уявного засобу забезпечення суспільства через «відокремлення поганих хлопців від чесних платників податків» та подальшої інкарцерації суспільства, у зв'язку з чим виникає біль масштабна проблема подолання негативних соціальних, психологічних, політичних та економічних наслідків ув'язнення.

Зазначене вище наочно демонструється тим, що навіть на фоні масового будівництва приватних в'язниць для США гострою залишається проблема переповнення пенітенціарних установ.

Так, станом на 2017 рік пенітенціарні установи США були наповнені на 99,8 %, що вказує, що тотальна в'язнична приватизація аж ніяк не вирішила проблему, а, навпаки, загострила соціальні протиріччя внаслідок застосування занадто суворих каральних практик. Більше того, свого часу усі розрекламовані проєкти *декарцерації* (те, що Стенлі Коен визначав як «*ideological attacks*») дійсно сприяли частковому виходу держави з пенологічного поля. Проте залишена територія одразу ж була поглинута новою хвилею інкарцерації, спричиненою дедалі більшими обсягами в'язничної приватизації.

Відтак формула успіху в'язничної приватизації може бути визначена як «*більше злочинів, більше прибутків*», що обумовлює додаткове питання щодо стримування подібних бізнес-орієнтованих форм соціального контролю.

Політизація питання в'язничної приватизації у формі примушування суддів до заповнення приватних пенітенціарних установ може тягти крайніх проявів навіть у країнах розвинутої демократії.

Так, свого часу *Corrections Corporation of America* в одному зі звітів зазначила таке: «Поблажливість у стандартах засудження або умовно-дострокового звільнення може негативно вплинути на попит на наші послуги»¹³¹³.

Корпорація *GEO Group* ідентифікувала свої ризики приблизно подібним чином: «Наше зростання залежить від нашої спроможності зберігати старі та укладати нові контракти на управління виправними та психіатричними закладами, що не перебуває у межах нашого без-

¹³¹³ Banking on Bondage: Private Prisons and Mass Incarceration. November 2, 2011. American Civil Liberties Union. URL: www.aclu.org

посереднього контролю. Будь-які прояви декриміналізації злочинів, пов'язаних з обігом наркотичних та подібних речовин, можуть вплинути на кількість заарештованих, обвинувачених та засуджених осіб, що, врешті-решт, призведе до скорочення кількості закритих закладів. Так само, зниження показників злочинності може призвести до скорочення ув'язнення. Імміграційні реформи також можуть безпосередньо впливати на наш матеріальний стан»¹³¹⁴.

Тому в розрізі подібних позицій вельми недивним є відомий скандал, пов'язаний із тривалим підкупом двох американських суддів за ухвалення більш суворох вироків для підлітків («*kids for cash scandal*»). Так, двоє суддів з *Luzerne County Court of Common Pleas* зі штату Пенсильванія (*Michael Conahan* та *Mark Ciavarella*) були визнані винними в отриманні неправомірної вигоди від приватної в'язничної компанії за штучне й незаконне наповнення двох приватних центрів для неповнолітніх злочинців.

Обидва судді були звинувачені в отриманні декількох мільйонів доларів за виконання злочинної угоди між суддями та приватними установами. Судді також були звинувачені у «спрямуванні неповнолітніх осіб до приватних закритих центрів внаслідок існування фінансового інтересу за умов, коли навіть офіцери ювенальної пробації не рекомендували поміщення таких неповнолітніх осіб до установ закритого типу». На додаток судові рішення ухвалювалися за відсутності належної правничої допомоги. Внаслідок викриття подібної схеми Верховної суд штату Пенсильванія був вимушений переглянути сотні вироків до позбавлення волі.

Щодо просто лобіювання, то *Corrections Corporation of America* упродовж період з 1999 – 2020 років витратила щонайменше 1,4 млн. доларів щороку на лобіювання своїх інтересів на федеральному рівні. За період 2003 – 2011 років *Corrections Corporation of America* (нині – *CoreCivic*) найняла 199 професійних лобістів у 32 штатах. За той же час *GEO Group* (колишня *Wackenhut Corrections Corporation*) найняла 72 професійних лобісти у 17 американських штатах¹³¹⁵.

Важко пов'язувати діяльність лобістів з практикою системи кримінальної юстиції, проте, як зазначає Тодд Кліар, у 1972 році в США 3/4 засуджених за вчинення злочинів, що відносяться до класу фелоній, отримували пробацію, коли як зараз – лише 1/4 таких злочинців¹³¹⁶.

¹³¹⁴ Banking on Bondage: Private Prisons and Mass Incarceration. November 2, 2011. American Civil Liberties Union. URL: www.aclu.org

¹³¹⁵ National Institute on Money In State Politics, Client Summary: GEO Group. URL: www.followthemoney.org/database/lobbyistclient.phtml?lc=100516&y=0

¹³¹⁶ Todd C. «The “Iron Law” of Prison Populations Reducing Prison Admissions and Length of Stay to End Mass Incarceration», in *To Build a Better Criminal Justice System: 25 Experts Envision the Next 25 Years of Reform*, M.Mauer and K.Epstein (eds.). Washington, DC: The Sentencing Project, 2012. 63 p., P. 57.

Етична складова в'язничної приватизації: в'язнично-індустріальний комплекс як політична проблема

Приватні в'язниці – це великий бізнес. Тому є природнім, що для бізнесу головною метою є мінімізація видатків та максимізація прибутків. Проте реабілітація злочинців, яку зазвичай проголошено якщо не першою, то обов'язково однією з головних цілей кримінального покарання та місією функціонування сучасних пенітенціарних установ, завжди є дорогим та витратним завданням. Відтак природне переслідування приватною в'язничною компанією мети збільшення прибутків неодмінно буде стикатися з дилемою «прибутки проти реабілітація злочинців», де перевага, звичайно, буде віддаватися прибуткам.

У цілому, можна сказати, що сутність, а головне – наслідки в'язничної приватизації як політичного феномену, мало змінилася з XVIII століття.

Так, у XVIII столітті приватні актори, які управляли в'язницями, не мали стимулів, щоб витратити гроші на ув'язнених, надаючи ув'язненим мізерні майки та поміщуючи останніх у жахливі умови.

Так само у XIX столітті підрядники, які «орендували» ув'язнених на день за *Lease system*, не мали матеріальної зацікавленості, щоб утримувати їх в умовах, які б були безпечними для ув'язнених.

Вже у XIX столітті приватні тюремні оператори в умовах домінування філософії прав людини та наявності міжнародних стандартів прав людини, були змушені покращувати умови тримання ув'язнених до певного мінімального рівня, який б перевищував мінімальний рівень страждань та не сягав би рівня нелюдського поводження. Проте навіть така «турбота», продиктована намаганням максимально скоротити видатки (*cut corners*), є можливою за рахунок як громадської безпеки, так і умов ув'язнення.

В'язнична приватизація як політико-економічний феномен не може існувати у політичному вакуумі. Разом з в'язничною приватизацією виникли та продовжують існувати могутні групи акторів, які посіли вагоме місце у структурі національних систем кримінальної юстиції. Взаємозв'язки між приватними в'язничними корпораціями, постачальниками послуг для в'язничних корпорацій, постачальникам технічних засобів спостереження та контролю, профспілками офіцерів приватних в'язничних корпорацій, лобістами та юристами приватних в'язничних корпорацій, з одного боку, та державними акторами, з іншого, зумовили появу нового феномену, який отримав назву в'язнично-індустріального комплексу (*prison-industrial complex*), або «пенального кейнсіанства».

Цей феномен американський дослідник *Eric Schlosser* визначив як «сукупність бюрократичних, політичних та економічних інтересів, що заохочує зростання обсягів та витрат на ув'язнення, незалежно від

дійсної потреби в таких обсягах». Далі *Schlosser* продовжує: «В'язнично-індустріальний комплекс – це не лише сукупність інтересів та інституцій. На додаток це – *стиль мислення*. Приманка великих грошей розбещує національну систему кримінальної юстиції, замінюючи соціальну орієнтацію державної служби прагненням до отримання більших прибутків»¹³¹⁷.

Американська авторка *Hadar Aviram* висловлює слушну думку, що проблемою є не скільки в'язнична приватизація як така, скільки причини, які зумовили появу феномену в'язничної приватизації. Ці причини, на переконання авторки, криються у переорієнтації системи кримінальної юстиції на отримання матеріальних вигід, у той час коли соціальні та етичні аспекти ув'язнення та кримінальної юстиції в цілому залишено на другому місці¹³¹⁸.

Більше того, окремі автори аргументовано вказують на феномен в'язничної приватизації як неприховану сучасну форму рабства, обмеженого стандартами прав людини, які надають їй дещо гуманного обличчя, проте, все одно, не змінюють рабовласницької сутності в'язничної приватизації¹³¹⁹.

По мірі зростання кількості в'язничного населення зростає роль дрібного та середнього бізнесу, який постачає для приватних пенітенціарних установ ліки, продукти харчування та надає різні послуги. Як наслідок, наприклад, американська в'язнична система опосередковано є третім за обсягами працедавцем у світі.

Приватні в'язничні корпорації стали й продовжують бути каналізаторами перепоповнення в'язниць та створення глобального *carceral society*. Приватні в'язничні корпорації отримують від держави певну суму за кожен день перебування ув'язненого у приватній пенітенціарній установі. Оскільки лише велика кількість ув'язнених є запорукою отримання великих прибутків, нерідко договори між державами та приватними компаніями визначають *конкретний рівень наповнення конкретної в'язниці*, яку держава зобов'язана забезпечити шляхом винесення вироків до позбавлення волі. *Hadar Aviram* слушно зазначає, що «у такому вигляді в'язничне населення та ув'язнення стають функцією не регулювання рівня злочинності та громадської безпеки, а продукту та пропозиції та договорних зобов'язань»¹³²⁰.

¹³¹⁷ Schlosser E. The Prison-Industrial Complex. URL: www.theatlantic.com/magazine/archive/1998/12/the-prison-industrial-complex/304669

¹³¹⁸ Hadar A. Are Private Prisons to Blame for Mass Incarceration and its Evils? Prison Conditions, Neoliberalism, and Public Choice. *Fordham Urban Law Journal*, 07.09.2014.

¹³¹⁹ Kai J. *The Disgrace of America's Prison-Industrial Complex*. URL: www.pressreader.com/canada/national-post-national-edition/20130323/281801396410269

¹³²⁰ Hadar A. Are Private Prisons to Blame for Mass Incarceration and its Evils? Prison Conditions, Neoliberalism, and Public Choice. *Fordham Urban Law Journal*, 07.09.2014.

Причому така сфера виробничих відносин є вельми зручною для тих, хто нею управляє: «Для приватного бізнесу в'язнична праця – це як горщик із золотом. Жодних страйків. Ніяких профспілкових організацій. Ніяких пільг за шкоду здоров'ю, страхування від безробіття або компенсацій працівникам. Відсутні мовні бар'єри. Левіафан будує нові в'язниці-фабрики на тисячах страшних гектарів за високими мурами. Ув'язнені здійснюють телефонні бронювання, вирощують свиней та іншу худобу, лопають гній, виготовляють плати для електронно-обчислювальних машин, роблять лімузини та інші автомобілі, водяні ліжка та навіть нижню білизну для *Victoria's Secret* – все це за частку вартості «вільної праці»¹³²¹.

За різними даними велика кількість світових гігантів тією або іншою мірою використовує працю ув'язнених¹³²². Дослідники до таких компаній відносять *Walmart, Microsoft Corporation, Starbucks, BP, Nintendo, Unicom, Dell, Eddie Bauer, Kmart, Boeing, Verizon, Verizon, McDonald's, Sprint Corporation, Honda Motor Company, Intel, Nordstrom, Motorola, Exxon Mobil, Bank of America Corporation, Procter & Gamble, Shell Oil Company, United Parcel Service, Hewlett-Packard, Caterpillar, IBM, Johnson & Johnson, Cargill, Mary Kay, United Airlines, State Farm Insurance, American Express*¹³²³.

Одним з головних наслідків поширення обсягів в'язнично-індустріального комплексу – це розмивання кордонів між «приватним» та «публічним»¹³²⁴. У той же час «право карати» в умовах сучасної держави та верховенства прав людини має бути виключно публічним.

Імміграція та приватні в'язничні корпорації

Останнім часом дедалі більшої актуальності набувають питання переміщення великих мас населення та, відповідно, імміграційних законів, які стають дедалі більш жорсткими. Власне, одним з найбільш улюблених гасел, що нерідко вживаються політиками на національному та місцевому рівнях у багатьох країнах – це «захист країни та суспільства від небезпечних мігрантів». Відповідно, на фоні традиційних форм в'язничної приватизації більшого поширення набуває феномен приватизації закритих центрів для іммігрантів, що є надзвичайно привабливим сектором для в'язничних корпорацій.

Так, ще 1987 року *Wackenhut Corrections Corporation* (нині – *GEO Group*) отримала перший контракт на управління закритим центром

¹³²¹ Davis A. Masked Racism: Reflections on the Prison Industrial Complex. URL: www.colorlines.com/archives/1998/09/masked_racism_reflections_on_the_prison_industrial_complex.html

¹³²² 12 Major Corporations Benefiting from the Prison Industrial Complex. URL: <http://maltajusticeinitiative.org/12-major-corporations-benefiting-from-the-prison-industrial-complex-2/>

¹³²³ Carlton Genevieve. 49 Large American Companies That Use Prison Labor. URL: www.ranker.com/list/companies-in-the-united-states-that-use-prison-labor/genevieve-carlton

¹³²⁴ Schlosser E. The Prison-Industrial Complex. URL: www.theatlantic.com/magazine/archive/1998/12/the-prison-industrial-complex/304669

для нелегальних мігрантів¹³²⁵. За період з 1994 – 2011 років кількість мігрантів, які утримувалися у закритих міграційних центрах у США, зросла на 457 %. Відповідно 49 % мігрантів у середньому утримувалися саме у приватних імміграційних центрах.

Приватні імміграційні центри також стають центром уваги дослідників та критиків, які вказують на ті ж самі проблеми, що характерні для приватних в'язниць: обіцяні послуги не є дешевими, а рівень безпеки не є таким, яким його зображували при підписанні відповідних контрактів з урядами, на що вказують британські та австралійські дослідники¹³²⁶.

Так, у 2018 році британський *HM Chief Inspector of Prisons* визнав умови тримання людей у *Harmondsworth Immigration Removal Centre*, що управляються приватною охоронною компанією *Mitie Group*, такими, що не відповідають вимогам безпеки та поваги до гідності. Центр перевірявся ще в 2015 році, проте, незважаючи на певні покращення, все одно якість послуг, що надавалися центром, була визнана неналежною. У відповідному звіті *HM Chief Inspector of Prisons* було відзначено, що замало уваги приділяється до зниження посттравматичного стресу внаслідок розміщення людей у центрі. Хоч рівень насильства був невисокий, загальна атмосфера в центрі надавала підстави говорити про наближення до мінімального рівня жорстокості. Поширеною була практика вживання наркотиків. Проте головне, що було зазначено, це те, що центр не є власне в'язницею, у той час коли деякі аспекти безпеки більше нагадували такі, що є характерними саме для пенітенціарних установ.

В Австралії всі такі центри належать приватним акторам.

В імміграційних центрах у США станом на 2017 рік утримувалося 26,3 тис. осіб (73 % від загальної кількості іммігрантів у закритих установах). Причому необхідно наголосити, що кількість іммігрантів, які трималися у закритих закладах, зросла на 442 %, як порівняти з 2002 роком.

Обмеження проявів та обсягів в'язничної приватизації

Звичайно, що подібне зростання обсягів в'язничної приватизації на національному та глобальному рівнях не може перебувати поза увагою політиків, адміністраторів, соціологів та економістів, що створює різні форми лобювання, спрямованого на звуження використання приватизації пенітенціарних установ у тих чи інших формах.

¹³²⁵ Madison Pauly. A Brief History of America's Private Prison Industry. URL: www.motherjones.com/politics/2016/06/history-of-americas-private-prison-industry-timeline/

¹³²⁶ Greene J. 'The Use of Privatized Detention Centers for Asylum Seekers in Australia and the UK', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 127-139.

Так, деякі американські штати запровадили різні форми обмежень на поширення феномену в'язничної приватизації.

У 1990 році штати Іллінойс та Нью-Йорк запровадили закони, які забороняють приватизацію в'язниць та будь-яких супутніх послуг, що стосуються функціонування пенітенціарних установ. У 2001 році штат Луїзіана запровадив мораторій на приватні в'язниці. У 2001 році штати Дакота та Орегон ухвалили закони, які забороняють транспортування ув'язнених поза межі штату, в тому числі для наповнення приватних пенітенціарних установ. У 2001 році штат Небраска ухвалив закон, який зобов'язує приватні в'язниці функціонувати за однаковими стандартами, що і державні установи.

Чи можна продавати «право карати»?

Питання приватизації в'язниці може бути філософським, політичним або юридичним¹³²⁷. Противники цього процесу вказують на неконституційність, незаконність і аморальність приватної в'язниці: *«Держава не повинна втрачати своєї монополії на використання ув'язнення і контролю за девіантною поведінкою»*¹³²⁸.

Але, як зазначає Чарльз Логан, не існує обмежень щодо того, які функції держави можуть бути делеговані приватним особам. Питання полягає в тому, в якому обсязі певна функція може бути делегована¹³²⁹.

Ув'язнення – це діяльність для суспільства, проте не для індивідуальних осіб. Тому ув'язнення має характеристики *публічної продукції*. Як і продукція інших видів, ув'язнення може оцінюватися в категоріях вимог, постачання, якості та ціни. Якщо продукцію пропонує монополіст, то дуже часто якість є невисокою, ціни – високими, а умови постачання не відповідають вимогам¹³³⁰.

Крім того, створення нової в'язниці та її функціонування коштує набагато більше, ніж можуть уявити спеціалісти у сфері в'язничної діяльності¹³³¹. Тому головною причиною приватизації в'язниці є *зменшення ціни пенітенціарних послуг з одночасним підвищенням їх якості*¹³³².

Чи можливе взагалі управління в'язницею не державою, а приватною особою? Як делегування *влади карати* приватним особам у повному обсязі чи частково буде розцінюватися ув'язненими та суспіль-

¹³²⁷ Ягунов Д. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування. 4-те вид., перероб. та доп. Зі вступним словом Голови державної пенітенціарної служби України О. Лісіцкова / Державна пенітенціарна служба України. Одеса: Фенікс, 2011. С. 410-412.

¹³²⁸ Messner C., Ruggiero V. 'Germany: The Penal System between Past and Future', in *Western European Penal Systems: A Critical Anatomy*, V. Ruggiero, M. Ryan and J. Sim (eds.). SAGE, 1995. P. 133.

¹³²⁹ Logan C. *Private Prisons: Cons and Pros.* New-York – Oxford, 1990. P. 59.

¹³³⁰ Logan C. *Private Prisons: Cons and Pros.* New-York – Oxford, 1990. P. 7.

¹³³¹ Logan C. *Private Prisons: Cons and Pros.* New-York – Oxford 1990. P. 9.

¹³³² Logan C. *Private Prisons: Cons and Pros.* New-York – Oxford, 1990. P. 3.

ством? Чи може мотив отримання прибутку бути сумісним з офіційно проголошеними цілями покарання? Чи можливе вжиття приватними особами заходів класифікації та дисципліни? Чи приведе приватизація в'язниці до зменшення ціни ув'язнення? Чи може бути забезпечена належна безпека у приватних в'язницях?

Ці та багато інших аспектів потребують детального вивчення при відповіді на запитання: *чи може бути приватизована в'язниця?*

В'язниця як символ держави

Першою причиною негативного ставлення до приватної в'язниці є *символізм*. В'язниця – це *символ* державної влади в очах багатьох громадян, це – інструмент державного примусу. Багато вчених підкреслюють роль не стільки в'язниці, скільки *символу* в'язниці, де держава є монополістом у реалізації влади карати. Чи буде система справедливою, якщо в'язень буде читати на уніформі персоналу в'язниці «*Виправна компанія*» замість «*Федеральне бюро виправних установ*»¹³³³.

Проте, як зазначає один з найвідоміших дослідників феномену в'язничної приватизації Чарльз Логан, «відповідно до класичної ліберальної традиції, на якій заснована американська система правління, усі права завжди індивідуальні, а не колективні. Держава є штучним утворенням, яке не володіє ніякими повноваженнями, легітимною владою або правами, крім делегованих йому людьми»¹³³⁴.

Тому й згаданий вище аргумент може бути відверто слабким для певного конкретного випадка, особливо беручи до уваги, що більшість ув'язнених більше хвилюють практичні питання, аніж філософські. Вони більше звертають увагу на те, наскільки чесно і справедливо персонал в'язниці поводить з ними, а не на особливості знаків на їхній уніформі.

«Прибутки» проти «ресоціалізації»

Приватна в'язниця може бути звинувачена в тому, що мотив отримання прибутку суперечить офіційно проголошеним цілям покарання, а головне – професійному та гуманному поводженню з ув'язненими¹³³⁵.

Безумовно, це – *небезпечний бізнес*¹³³⁶. З іншого боку, потрібно наголосити, що наявність мотиву отримання прибутку не завжди означає, що лише приватна структура може використовувати працю засуджених для задоволення своїх корпоративних інтересів. Можна навести багато інших прикладів, коли держава перетворювалася на власника рабів-засуджених, прикриваючись офіційними цілями їх виправлення.

¹³³³ Logan C. *Private Prisons: Cons and Pros*. New-York – Oxford, 1990. P. 55-56.

¹³³⁴ Logan C. *Private Prisons: Cons and Pros*. New-York – Oxford, 1990. P. 52.

¹³³⁵ Carney L. *Corrections: Treatment and Philosophy*. New Jersey: Prentice-Hall, 1980. P. 17.

¹³³⁶ Mason T. 'For Profit Jails: A Risky Business' in *Privatizing Correctional Institutions*, in G. Bowman, S. Hakim and P. Seidenstat (eds.). New Brunswick – London, 1994. P. 163.

Цілком можливо, що держава може знайти «дешевший» спосіб витрачання грошей, які виділені на в'язничну систему, звертаючись до певної приватної структури, де приватизація в'язниці може мати різні форми. Так, приватні актори можуть надавати різні послуги пенітенціарним установам, забезпечувати роботою засуджених за згодою останніх. Приватні менеджери можуть бути запрошені для управління в'язницею.

Проте існує обґрунтована позиція, що приватні в'язниці приділяють меншу увагу дотриманню прав ув'язнених та стандартам їхнього життя¹³³⁷. Так, П.-А. Альбрехт вказує на те, що в англійських приватних пенітенціарних установах персонал не має належного досвіду соціальної роботи із засудженими, внаслідок чого така робота фактично не здійснюється¹³³⁸.

Крім того, якщо державна в'язниця є об'єктом контролю лише відповідних державних інспекційних органів, то в'язниця приватна – об'єктом контролю як приватної компанії, так і об'єктом інспектування держави. Отже, держава покладає на себе подвійний тягар.

Крім того, існує базова філософська та етична проблема: чи може «індустрія болю» бути проданою? Оцінивши усі «за» і «проти», гадаємо, що ні. Пенітенціарна діяльність повинна базуватися не на отриманні прибутку, що є суперечністю «реабілітаційного ідеалу» (незважаючи на занепад останнього). Соціальна реабілітація (ресоціалізація) є *правом засуджених* і, як результат, *обов'язком держави*. Відтак, якщо приватні в'язниці не приділяють достатньо уваги реабілітації, це означає, що держава не виконує своїх обов'язків.

Якщо ми говоримо про політику соціального контролю, то ця проблематика має розглядатися зовсім під іншим кутом, на чому слушно наголошує П.-А. Альбрехт: «Проблема, яку набуває собі Європа разом із приватизацією безпеки, стає очевидною: де публічне кримінальне право приватизується, його *вимога правди* гине. Можна приватизувати дорогу, сміття та пошту – і це необхідно. Проте на кримінальне право це *не* розповсюджується. *Обов'язковість прав людини та громадянських прав – не продається*»¹³³⁹.

Соціальна реабілітація злочинців залежить, перш за все, від ставлення до неї самих злочинців. Ув'язнений у приватній в'язниці може думати: «Чому хтось заробляє гроші тільки на тому, що я маю бути "слухняним хлопцем"». Відтак реабілітаційні зусилля можуть зустріти опір саме на цьому підґрунті. Ув'язнений у державній в'язниці може

¹³³⁷ Logan C. Private Prisons: Cons and Pros. New-York – Oxford, 1990. P. 11.

¹³³⁸ Альбрехт П.-А. Забытая свобода. Принципы уголовного права в европейской дискуссии о безопасности. Издание 2-е. Харьков Право, 2012. 184 с., С. 106-107.

¹³³⁹ Альбрехт П.-А. Забытая свобода. Принципы уголовного права в европейской дискуссии о безопасности. Издание 2-е. Харьков Право, 2012. 184 с., С. 118.

піти назустріч цим зусиллям або не сприйняти їх, але він ніколи не буде відчувати себе *предметом* – пристроєм для створення грошей. Більш того, соціальна реабілітація швидше зустрине опір, якщо він буде відчувати себе саме так.

Приватна в'язниця не є, власне кажучи, в'язницею. Це – *бізнес*, а інтереси бізнесу та реабілітаційної в'язниці є діаметрально протилежними. І реабілітація є не змаганням: «*Класична модель вільного ринку не працює у сфері приватизації в'язниць*»¹³⁴⁰.

Приватні в'язничні корпорації значно більше зацікавлені у максимізації прибутків, ніж у соціальному забезпеченні як ув'язнених, так і персоналу¹³⁴¹. Відтак не можна дивуватися, що філософія в'язничних корпорацій не базується на реабілітації.

Так, головним обов'язком персоналу найбільшої у світі в'язничної корпорації *ССА* є «*створення прибутку для наших акціонерів*»¹³⁴². Ця філософія базується на *чесності*, але ця чесність знов-таки тільки для «*наших акціонерів*», але не для ув'язнених, їх родичів, потерпілих та суспільства¹³⁴³. Етика приватних в'язниць базується на бізнес-репутації, але в жодному разі не на реабілітації девіантів.

Потрібно поставити запитання: чому приватні в'язниці отримали таке поширення у світовій пенітенціарній практиці? Бо, як це вважається, вони вважаються дешевшим варіантом, як порівняти з державними в'язницями. Багато прихильників приватизації наводять приклади їх меншої вартості. Проте ніхто поки ще не дав об'єктивну і точну відповідь на запитання, чи є вони справді дешевші¹³⁴⁴.

Деякі висновки

Перспектива впровадження досвіду в'язничної приватизації до вітчизняної практики є дуже неясною, якщо не сказати більшого.

Проте вже сьогодні потрібно окреслити обставину, яка посідає перше місце у переліку причин, чому сьогодні українські в'язниці не можуть бути приватними.

Так, можна порівняти лише матеріальні ресурси, які виділяються західними та пострадянськими країнами на підтримання функціонування в'язничної системи на належному рівні. Вітчизняний приват-

¹³⁴⁰ Cavadino M., Dignan J. *The Penal System: An Introduction*. 3rd ed. SAGE Publications, 2002. P. 245.

¹³⁴¹ Ягунов Д. Приватизація в'язничної системи: англо-американський досвід. *Актуальні проблеми політики*, 2004. 19. С. 355-360.

¹³⁴² CCA Code of Ethics and Business Conduct for Directors and Employees (2003). URL: www.correctionscorp.com

¹³⁴³ Ягунов Д. Приватизація в'язничної системи: англо-американський досвід. *Актуальні проблеми політики*, 2004. 19. С. 355-360.

¹³⁴⁴ Matthews R. 'Privatization in Perspective', in *Privatizing Criminal Justice*, R. Matthews (ed.) SAGE, 1989. P. 5; UN. Administration of Justice, Rule of Law and Democracy. Economic and Social Council (12 Aug. 2003. Commission on Human Rights. Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights. 54th session. Report of the sessional working group on the administration of justice. Chairperson-Rapporteur: Ms. Iulia-Antoanella Motoc). URL: www.un.org

ний сектор навіть не допускає думки про те, що в'язницю можна використовувати як джерело прибутку, коли кожен репортаж про в'язницю включає інформацію про втечі, бунти або самогубства ув'язнених, про те, що керівництво в'язничного відомства інколи не знає, як нагодувати засуджених, незважаючи на дедалі більші обсяги фінансування пенітенціарної системи.

Проте, з іншого боку, певна вітчизняна приватна компанія має відповідати багатьом вимогам, серед яких головними є відповідний юридичний статус та «ім'я», яке було «зароблено» у конкурентній боротьбі. Ані для першого, ані для другого сьогодні не існує жодних політичних, економічних та соціальних умов¹³⁴⁵.

На перший погляд, поняття «приватизація пенітенціарних установ» в Україні звучить досить фантастично. Але фантастика швидко зникає: зарубіжні виправні та охоронні компанії вже з початку 1990-х років розглядають пенітенціарну систему України як поле для своєї діяльності. У рекомендаціях Комісії ЄС та Ради Європи в галузі реформи правової системи, місцевого самоврядування та правоохоронної системи України зазначено, що «приватні фірми, які займаються питаннями охорони, виявляють зацікавленість до пенітенціарних установ східноєвропейських країн і пропонують широкий вибір охоронних пристроїв та обладнання для контролю. Для запобігання непоправним помилкам ... слід поцікавитися в Раді Європи до укладання комерційних контрактів, чи інші держави-члени вже користувалися тим чи іншим типом обладнання або послуг, які пропонуються»¹³⁴⁶.

Ніхто ніколи не зазначав, що вся в'язнична система може бути приватизована. Йдеться не про всю систему, а про певні її фрагменти. Сама в'язнична система може виступати головним опонентом ідеї приватизації в'язниці. Приватизація кожного елемента або сектора в'язничної діяльності потребує детального зовнішнього аудиту, який буде висвітлювати всі проблеми консервативної системи. Це особливо актуальне в Україні, коли інформація щодо фінансової та іншої діяльності вітчизняної в'язниці є недоступною для зовнішніх зацікавлених груп та дослідників¹³⁴⁷.

Беручи до уваги зарубіжний (переважно американський, британський, австралійський, новозеландський та південноафриканський) досвід в'язничної приватизації, багато дослідників обґрунтовано розглядають приватні в'язниці та їх операторів як таких, що є корумпова-

¹³⁴⁵ Ягунов Д. Приватизація в'язничної системи: англо-американський досвід. *Актуальні проблеми політики*, 2004. 19. С. 355-360.

¹³⁴⁶ Оцінка в'язничної системи України. Спільна програма Європейської Комісії і Ради Європи в галузі реформи правової системи, місцевого самоврядування та правоохоронної системи України. Рада Європи, 1996. П.11.3. URL: www.coe.int

¹³⁴⁷ Ягунов Д. Приватизація в'язничної системи: англо-американський досвід. *Актуальні проблеми політики*. Одеса, 2004. 19. С. 355-360.

ними, занадто секретними та морально збанкрутими з огляду на цілі покарання, що вважаються традиційними для сучасних національних пенітенціарних систем, які відчули глибинний вплив філософії прав людини та відповідних міжнародних стандартів прав людини.

У цілому аспекті приборчникам в'язничної приватизації можна протиставити вельми просту ідею: якщо ув'язнення як таке має мінімальний ефект щодо запобігання злочинності (якщо не сказати більше), то чи існують моральні підстави розглядати феномен поширення в'язничної приватизації як певне *благо* в системі політичних відносин?

Немає сумнівів, що уряди укладають договори з приватними в'язничними провайдерами внаслідок *вимушеної необхідності*, враховуючи складні реалії національних пенітенціарних систем. Однак існує небезпека, що навички, можливості та досвід приватних в'язничних корпорацій – навіть там, де вони можуть бути начебто «ефективними», насправді є суто технічними, позбавленими етичних стандартів, культури соціальної відповідальності та культури прав людини.

Питання в'язничної приватизації – це не лише питання моралі та етики. Це, перш за все, питання фінансового тягаря платників податків, адже приватні в'язничні компанії фінансуються саме з *державного бюджету* внаслідок отримання відповідних контрактів від національних або регіональних урядів. Як наслідок, поширення ув'язнення як політичного феномену створює додаткове навантаження на державний бюджет, окрім того, що сприяє позбавленню свободи людей у рекордній кількості по всьому світі¹³⁴⁸.

Німецький кримінолог Ганс Шнайдер, розкриваючи сутність радикального напрямку кримінології, слушно наголошує, що різні інстанції соціального контролю (поліція, суди, в'язниці) є лише органами набору рекрутів до когорти девіантних елементів¹³⁴⁹. Тому, якщо брати за основу обґрунтоване твердження про систему кримінальної юстиції як про систему соціального відбраковування, то слушними є думки вчених, які наголошують, що напівприватизована система кримінальної юстиції – це ще більш радикальна, аморальна та несправедлива система соціального розшарування¹³⁵⁰.

У цьому контексті на особливу увагу також заслуговує й те, що ув'язнення – це «найдорожчий спосіб зробити поганий людей ще гір-

¹³⁴⁸ Ягунов Д. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування. 4-ге вид., перероб. та доп. Зі вступним словом Голови державної пенітенціарної служби України О. Лісіцкова / Державна пенітенціарна служба України. Одеса: Фенікс, 2011. С. 414-416.

¹³⁴⁹ Шнайдер Г. Кримінология. Москва: Издательская группа «Прогресс» – «Универс», 1994. 505 с., С. 303.

¹³⁵⁰ Parenti C. 'Privatized Problems: For-Profit Incarceration in Trouble', in *Capitalist Punishment. Prison Privatization and Human Rights*, Coyle A., Campbell A., Neufeld R. (eds.). Atlanta: Clarity Press Inc; London: Zed Books, 2003. P. 30-38.

шими». Масова інкарцерація – це соціальна хвороба, що приносить великі прибутки приватній в'язничній індустрії, яка витягує все більше доларів з платників податків з державних бюджетів, коли уряди відправляють ув'язнених до приватних закладів у все більшій кількості.

Ще однією небезпекою в'язничної приватизації є *розмивання кордонів* між приватними та публічними засадами політики соціального контролю. Приватні установи не існують у політичному вакуумі, вони взаємодіють з державними органами та установами, внаслідок чого має місце обмін культурами між приватними та публічними інституціями. Внаслідок регулярного інституційного впливу з боку приватних в'язниць на аналогічні публічні заклади, останні втрачають свою публічну культуру та набувають культурних особливостей приватних установ.

На додаток зазначимо, що вирішення проблеми тотальної інкарцерації через широке впровадження політики в'язничної приватизації, коли злочинців відправляють начебто до «кращих закладів з кращими умовами», несе небезпеку максимального розбалансування пенітенціарної функції держави: якщо держава не «тренує» «м'язи» національної пенітенціарної системи, то вони починають «атрофуватися», внаслідок чого держава може взагалі втратити всі важелі впливу над цією сферою соціального контролю.

Крім того, у цьому контексті постає супутнє питання: якщо держава не може забезпечити нормальні умови тримання ув'язнених у державних пенітенціарних установах та дотримання прав людини у державних закладах, то чи зможе держава вимагати такого від приватних акторів, місія яких полягає виключно в отриманні прибутків?

Dmytro Yagunov
Attorney at Law